

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου Κορυθαίης

**ΑΓΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΜΕΤ'
ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ**

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

(Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Νέα Σιών»)

ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΙΕΡΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΟΥ Π. ΤΑΦΟΥ

1953

48

BK

K3348

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334277

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ Μητροπολίτου Κορυτσάς.

ΑΓΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΜΕΤ' ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1. Ακήρυκτος πόλεμος μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Παπιστῶν πρὸς θρίαμβον τῶν Τούρκων. Γίνονται κλειδοῦχοι τοῦ ἁγ. Τάφου. Οἱ Ἑλληνες Ὁρθόδοξοι Θεματοφύλακες τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου—Ἡ βαθυτέρα ἔννοια τῶν προνομίων τοῦ Ἱεροσ. θρόνου—Αἱ συνθήκαι τοῦ Μωάμεθ καὶ Ὁμάρ—Σαλαχεδὶν καὶ Σταυροφόροι.

1. Μετὰ τὸν θρίαμβον τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, οὗ πρόδρομος καὶ καλλιέρημα ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, ἀκολουθεῖ ἡ εἰρηνικὴ περίοδος τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ πνευματικοὶ κατὰ τῶν αἵρέσεων ἀγῶνες.

Καὶ τότε μὲν ἐθεμελιώθη ἡ πίστις ἐπὶ τοῦ μαρτυρικοῦ αἵματος, εἶτα δ' ἐστερέωσεν αὐτὴν ἡ ὀρθὴ καὶ ἀκριβὴς τῶν δογμάτων ἐκθεσις. Ἐκεῖ κατετροπώθησαν οἱ ἐξωτερικοὶ πολέμοι, εἰδῶ κατεκεραυνώθησαν οἱ ἐσωτερικοὶ αἵρεσιάρχαι. Δὲν εἶχεν ἐκπνεύσει ἡ πρώτη χιλιετηρὶς καὶ ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς ἐπάλαιεν ἤδη πρὸς τοὺς ἐξ ἀνατολῶν νέους, πλέον ἐπικινδύνους ἐχθρούς, τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομεῖς, ἀναφαίνεται ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς τέως ἡνωμένης ἐκκλησίας νέος ἀντίπαλος, ὅστις ἐγκαινιάζει τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν καὶ εἶναι οὗτος ὁ παπισμὸς. Οὗτος δὲν

είναι ὡς οἱ ἄλλοι αἰρετικοί, δὲν περιορίζεται εἰς λόγους, ἀλλ' ὡς ἱεροκρατικὸν σύστημα διαθέτει καὶ τὴν ὕλικήν βίαν διὰ τε χρημάτων πρὸς διαφθορὰν τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων καὶ διὰ τῶν ὄπλων συνεγείρας τόσας σταυροφορίας. Ἡ διαγωγὴ τῶν τε σταυροφόρων καὶ ἐν γένει τῶν μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως πρὸς τὸν Ὀρθόδοξον κλῆρον τῆς Παλαιστίνης ὑπῆρξεν ὠμῆ καὶ σκληρὰ ἄνευ προηγουμένου—τοῦτο διαπιστοῖ ἡ ἀδέκαστος ἱστορία—καὶ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἀξιοκατάκριτος, ἐὰν περιορίζετο εἰς τὰ πρόσωπα, δυστυχῶς δὲ φανατισμὸς καὶ ὁ βανδαλισμὸς ἐστρέφετο καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν σεβασμάτων, τῶν τιμαλφῶν κειμηλίων καὶ λειτουργικῶν σκευῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων. Οὐδέν, οὐδέν ἐσέβοντο! Τὸν ἀσεβῆ τοῦτον πόλεμον, ὅστις ἀποτελεῖ ἀνεξίτηλον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν κηλῖδα, ἐσυνέχισαν οἱ ἀσύνετοι φράτορες μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. «Ἡ ποντιφικὴ τυφώδης δεσποτεία ἐπ' ἀκρότητα ἐλάσασα ἐξεζήτει ἀπολύτως τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν καὶ τὴν εἰς αὐτὰς τὰς Ἀνατολὰς ἐπέμβασιν πρὸς πλατυσμὸν τῆς ἐκκλησίας της»¹⁾. Φυσικῶς τῷ λόγῳ ἠνάγκαζον τοὺς ἁγιοταφίτας πατέρας ν' ἀμυνθῶσι καὶ ἠμύνοντο σθεναρῶς ἀντιτάσσοντες βίαν τῇ βίᾳ ἐνίοτε καὶ ἐκδικούμενοι. Ἀλλ' ἐξεδικήθησαν ἱκανῶς παρ' αὐτῶν τῶν ἀλλοπίστων κατακτητῶν μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1291 τελείαν ἀποχώρησιν τῶν σταυροφόρων, ἐγκαταλιπόντες πρὸς καιρὸν τὴν Παλαιστίνην. Ὁμοίως ἐπειτα ἐξεδίωξαν αὐτοὺς καὶ αἱ διαδεξάμεναι τοὺς Ἀραβας δυναστεῖαι τῶν Μαμελούκων καὶ Κιρκασίων Σουλτάνων²⁾.

Εἶναι τῷ ὄντι ἀκατανόητος ἢ ἀτεγκτός τῶν Παπιστῶν ἐπιμονή, ἣτις ἐξεδηλώθη διὰ συνεχῶν ἐπὶ τόσους αἰῶνας πραξικοπημάτων διὰ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν πρωτευόντων σεβασμάτων

1) Κωνσταντίου Α'. τοῦ Βυζαντίου, ἐλάσσονες συγγραφαί, σ. 235.

2) Αὐτ. σ. 230-231

του Παναγίου Τάφου. Τί θα έλεγες, αναγνώστα, εάν φιλοξενούμενος φίλος σου έπεχείρει την έκ της οικίας σου έξωσιν; είναι φίλος ούτος ή έπιδρομεύς; τό Πατριαρχείον 'Ιεροσολύμων ανάκαθεν ως πιστός οίκονόμος και έντολοδόχος του Χριστιανικού πληρώματος διετήρησεν άμετάβλητον τό καθεστώς και παραχώρησεν εις όλους τους Χριστιανικούς λαούς, ού μόνον την κανονικήν σειράν εις την θείαν λειτουργίαν έν τῷ Ναῶ της 'Αναστάσεως, αλλά και τόπους εύρεις, σεπτά μοναστήρια και ξενώνας προς έγκιτάστασιν των προσκυνητών και εις αυτούς τους 'Ιθηρας, Χαμπεσίους ('Αβυσσηγούς) και Σέρβους, τά μικρότερα θηλ. έθνη. Δέν άρκει ή παραχώρησις αύτη, ὅπως άποδείξη την ανεξιθρησκείαν και τό πλήρωμα της άγάπης των 'Αγιοταφιτών; Διατί οι Δυτικοί επιμένουσι να επέκτεινωσι τό πρωτεϊον και ένταυθα επί έδάφους, όπου τό έλληνικόν στοιχείον πατροπαραδότως είχε πάντοτε την κυριαρχίαν, κεκτημένον όλους τους ιστορικούς τίτλους και τά δίκαια; αυτοί είναι ποιμένες άνευ ποιμνίου, ὅπερ λίαν εύάριθμον συνεκέντρωσαν έπειτα εκεί έκ των προσηλύτων του Λιβάνου.

Ουδέποτε ή 'Ορθόδοξος εκκλησία και κατά τας πλέον δυσμενείς πολιτικές περιπετείας άπεχωρίσθη του Παν. Τάφου. Είναι ο αίώνιος φρουρός και θεματοφύλαξ του πανσεβάστου της Χριστιανωσύνης μνημείου και των Ιερωτάτων παραδόσεων και έντολοδόχος πασών των 'Ορθοδόξων εκκλησιών. Θα ήτο ποτε νοητόν να παραχωρήση εις ήμάς ο 'Αγιώτατος Πατήρ έσοδον και επικυριαρχίαν εις τον 'Αγιον Πέτρον; είναι τολμηρόν τό έρώτημα, αλλά παρεμφερές και επαγόμενον ισχυροτέρους ίσως και πιθανωτέρους λόγους, διότι έξ ήμών, έξ ανατολής ο Πέτρος-ύπήξεν ο πρώτος της 'Αντιοχείας 'Επίσκοπος. Σύροντες μεθ' έαυτών Κόπτας, Μαρωνίτας και 'Αρμενίους, από κοινού ένεργούντες, ώστε να έχωσιν ακώλυτον και έλευθέραν την εις τον Ναόν της 'Αναστάσεως είσοδον, έγινοντο αίτιον να λάβωσιν

οἱ Τούρκοι τῷ 1557 τὰς κλεῖς αὐτοῦ! ¹⁾ Τὰς ἐφεξῆς κατακτήσεις των βλέπει τις εἰς τὴν συνοπτικὴν ἐξιστόρησιν τοῦ Νεοφύτου, ὅστις διαλαμβάνει καὶ τὸ ἐξῆς, ὅπερ ἀποδεικνύει τὰ Χριστιανικὰ αἰσθητήματα τῶν Ἀγιοταφитῶν. Ὅταν οἱ Δυτικοὶ ἐξ ἐπιπολαιότητος των ἀπώλεσαν τὴν Ἁγίαν Σιών, μεταβληθεῖσαν εἰς ἕθωμ. τέμενος, οὗτοι παρεχώρησαν αὐτοῖς πρὸς ἐγκατάστασιν μέρος εἰς τὴν Ἁγίαν Βηθλεέμ, ὅπως καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ἵνα ἐκδιώξωσιν αὐτεὺς ἐκεῖθεν. Τὸ ἴδιον θὰ ἐπραττον καὶ εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Θλιβερὸν φαινόμενον εἰς τὸν Θεοβάδιστον καὶ Πανάγιον ἐκείνον τόπον, ἔπου τὸ πρῶτον ἠκούσθη ἀπὸ στόματος αὐτοῦ τοῦ Θεανθρώπου τὸ σωτηριῶδες ἐπίταγμα: «εἰρήνη ὑμῖν!» Οἱ Ἀγιοταφίται πατέρες ὁμολογουμένως ἐξ ὄλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἔλκοντες τὸ γένος θεία ἀπινεύσει ἐτάχθησαν ἐκεῖ ὡς φρουροὶ ἄγρυπνοὶ τῆς θείας ταύτης ἐπιταγῆς. Ὅση μεγαλειώδης τόση ἅμα καὶ συγκινητικὸς εἶναι ὁ ἱερὸς αὐτὸς προορισμὸς αὐτῶν προσπεταλευθέντων ἐπὶ τοῦ «λιθοστρώτου» ἐκεῖνου πρὸς διατήρησιν τοῦ προαιωνίου καθεστώτος καὶ τῆς ἀκριβοδικαίας τυπικῶς διατάξεις τῶν τελετῶν κατὰ τὰ νόμιμα δίκαια τῶν Χριστιανικῶν ἐθνικοτήτων. Φύλακες ἀγρυπνεῖτε! Ἡ θεία αὕτη ὁμφὴ ἐμπνέει αὐτοῖς τὸ ἀκατάβλητον σθένος καὶ τὴν ἥρωϊκὴν ἀμύναν κατὰ τῶν ἐλλοχευόντων ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης. Βεβαίως ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ὡς διαγορεύουσιν αἱ

---

1) Νεοφύτου Κυπρίου, ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ διαφόρων Χριστιανικῶν ἐθνῶν λογομαχιῶν αὐτῶν περὶ τῶν Παναγίων Προσκυνημάτων, Κύπρος 1900, σ. 18. Ὁ Σάββας ἐπεκτείνων τὸ γεγονός γράφει: «Ἐκ τῆς πάλης τῆς λυσοῶδους τῶν ἐν Βυζαντίῳ παλιζόντων καὶ ἐλληγιζόντων προῆλθεν ἡ ἀπαισία τῶν Τούρκων ἐπέμβασις, ἐφ' ἣ ἐκκλησία καὶ πολιτεία ἐξ ἴσου εὐθύνονται» (Μεσ. Βιβλιοθήκη VII, κθ!). Μήπως τὰ αὐτὰ ἐλατήρια δὲν προώθησαν δυστυχῶς τὰ πράγματα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν νὰ παραδοθῇ ὑπο τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἡ Ἁγία πόλις εἰς ἄλλοθρήσκους!

τελευταίαι τῆς ἱστορίας πρόοδοι, ἡ ἐξιστόρησις τῶν ἀγῶνων τούτων καὶ ζωηρῶν διαπληκτισμῶν οὐδεμίαν ἀξίαν θὰ εἶχε διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνος ἐν τῷ συνόλω ἠθικοῦ. Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου εἰς τὰ Χριστιανικὰ ἔθνη τὰ περικυκλοῦντα τὸν Τάφον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἐλευθέρα διεξαγωγὴ τῶν ἱερῶν τελετῶν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔδει νὰ πρυτανεύη τάξις στηριζομένη ἐπὶ τῶν κεκτημένων προνομίων ἐνὸς ἐκάστου ἔθνους· καὶ ὁ προνομιοῦχος ἄρχων θὰ κανονίζῃ αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις καὶ τὸ ἀμετάβλητον καθεστῶς. Ὅσοι ἠθέλησαν ν' ἀντιτάξωσι βίαν εἰς τὸ καθεστῶς τοῦτο ἀντίκρουσαν τὸν ἠθικὸν ἐπανοπλισμὸν τῶν ἐλλήνων πατέρων καὶ τὸ ἀκατάβλητον σθένος, δι' οὗ οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως «κατηγωνίσαντο βασιλείας». Εἶναι τὰ ὄπλα τῆς πίστεως, δι' ὧν θριαμβεύουσιν οἱ ἀσθεναῖς κατὰ τῶν ἰσχυρῶν «ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Ἄλλ' ὁ Ἅγιος ἐν τῇ ἀνυπόστω τούτῃ ἀγῶνι Θεός, ὁ Πατὴρ τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν, ἤγειρεν αὐτοὺς τοὺς ἀλλοθρήσκους ἠγγεμόνας εἰς ὑπεράσπισιν. Εἶναι ἄκρως συγκινητικὸν τὸ πρᾶγμα, διὸ πρὸ ἔτους ἔγραφον τὰ ἑξῆς:

«Σελήμ ὁ Α' (1512-28) ἀπελευθέρωσας ἐκ τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου τὴν Ἱερουσαλὴμ προσηνέχθη εὖνους πρὸς τοὺς Ἕλληνας μοναχοὺς ἀναγνωρίσας πλήρως τὰ προνόμια αὐτῶν, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, παρὰ τὰς προσωρινὰς ὑποχωρήσεις πρὸς τὰς ἰσχυρὰς τῆς Δύσεως Δυνάμεις, ἀνεγνώριζον πάντοτε τὸ δίκαιον τῶν Ὀρθοδόξων. Ὡστε ἡ χαριστήριος τοῦ Μωάμεθ καὶ Ὁμήρ διαθήκη ἐγένετο ἐπίσημος χάριτης ἐλευθεριῶν διὰ τοὺς ἀγίους τόπους. Τὰ ἐκάστοτε σουλτανικὰ διατάγματα ἐπαναλαμβάνουσιν, ὅτι διατηροῦσι τὰ αἰ ἀντίquo ὑπὸ τῶν προκατόχων ἀπονεμηθέντα τοῖς Ὀρθοδόξοις προνόμια, νὰ διέπωνται κατὰ τὸ διὰ τῶν αἰῶνων ἰσχυρὸν Βυζ. δίκαιον καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, καθορίζουσι δ' οὐ μόνον τὰς ἐθνότητας, τὰς κεκτημένας δικαιώματα ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ νομικὰ πρόσωπα,

οὐα εἶναι αἱ ἀδελφότητες, ὡς φορεῖς τῶν δικαιωμάτων τούτων¹⁾. Ὁ Πατριάρχης δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, συναφῶς τοῖς φερμαντοῖς καὶ τῷ ἰσχύοντι Κανονισμῷ τοῦ 1875, τυγχάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀρχηγὸς τῶν προσκυνημάτων, τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πνευματικὸς ἅμα ἀρχηγὸς τῆς ὀρθόδοξου κοινότητος ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Ὑπεριορδανία. Κατὰ τὸ Σερὶ ὁ κατακτητῆς μόνον μετ' ἐκκλησίας ἠδύνατο νὰ συνθηκολογήσῃ, διότι καὶ τὸ Ἰσλάμ εἶναι ἐκκλησία. «κατ' αὐτὸ ὁ Πατριάρχης ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως ὁ πραγματικὸς καὶ φύσει ἐθνάρχης τῆς φυλῆς τῶν χριστιανῶν εἶναι ὁ μόνος ἀντιπροσωπεύων αὐτοὺς καὶ δυνάμενος νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἰδικῆς του ἐκκλησίας...» «Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία παρ' ἡμῖν σημαίνει τὸ ἄθροισμα τῶν πιστῶν, ἄλλως ὁ Πατριάρχης θὰ ἦτο ποιμὴν ἄνευ προβάτων. Τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι κατὰ ταῦτα Μοναστήριον, ἀλλ' οἱ μοναχοὶ εἶναι ἐντὸς μάνδρας, ἐκτὸς δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ εἶναι οἱ παροικούντες ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Τὸ καθεστῶς τοῦτο συναντῶμεν κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς πολλοὺς τόπους τῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν προήλθε τὸ Μόναχον ἐν Γερμανία καὶ δὴ ἡ δημοκρατία τοῦ ἁγίου Μαρίνου ἐν Ἰταλία (ἐν Ρίμινι)· διότι ἐὰν ἦτο μόνον Μοναστήριον τὸ Πατριαρχεῖον, εἶναι ζήτημα, ἂν θὰ ὑπῆρχον σήμερον ὀρθόδοξοι ἐν Παλαιστίνῃ. Δὲν ἐννοῶ τί τὸ ἀντικανονικὸν εὕρισκει ὁ Μπέρτραμ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ, ἢ διατὶ δὲν ἀποδέχεται τὸ κανονικῶς δεδομένον καὶ διακηρύττει, ὅτι δὲν ἔχει παράλληλον καὶ «καθόσον δικαιούται σεβασμοῦ, ὁ σεβασμὸς οὗτος δέον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἱστορικῶν καὶ οὐχὶ κανονικῶν βάσεων» (Ἐκθεσις 47) Ἄλλὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας; δὲν εἶναι πραγματικὴ ἱστορικὴ, ἵνα

1) Τὴν ἀρχὴν ταύτην διετύπωσεν ὁ Ἐλευθεριάδης (Τὰ προνόμια τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου. Σμύρνη 1909, σ. 71-2. 91), Βλ. Ἀρχιμ. Καλλιόστου, Οἱ ἅγιοι Τόποι, Α', σ. 184-185.

εἶπω κατὰ Πολύβιον; ¹⁾).

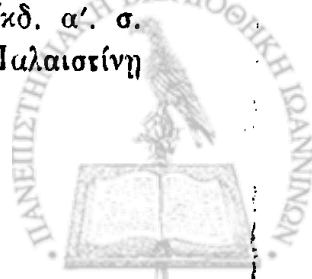
Ἐν σημαντικὸν σημεῖον τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχείου εἰς τὸν ὑπὸ τῶν Λατίνων καταλειφθέντα Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἀντιπαρῆλθον οἱ τὰ Ἱεροσολυμιτικὰ ἀναγράφαντες. Ὁ Σαλαχεδὶν διέταξεν ἀμέσως καὶ τὴν κατάληψιν ὑπὸ μουσουλμάνων ὄλων τῶν ἐκκλη-

1) Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς Διαθήκης τοῦ Μωάμεθ ἐπιχειρήματα τοῦ B. Moritz (Beiträge zur Geschichte des Klosters in Mittelalter . . . . 1918) καὶ τῆς τοῦ Ὁμάρ τοῦ L. Caetani (Annali dell' Islam, τομ. IV, 1914, σ. 319), ἀλλὰ παρορῶσι τὸν Θεοφάνην μαρτυροῦντα, ὅτι ὁ Ὁμάρ «παρακαθίσας τὴν ἁγίαν πόλιν διετῆ χρόνον παρέλαβεν αὐτὴν λόγῳ Σωφρόνιος γὰρ ὁ Ἱεροσολύμων ἀρχιερεὺς λόγον ἔλαβε πάσης Παλαιστίνης ἀσφαλείας» (De Boor 1,339,15). Αἱ ἐνστάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Ππέρτραμ' καὶ δὲν γνωρίζω, ἐὼν ἐδδῆθη ἡ ἀπάντησις, ἣτις ἀνετέθη εἰς τὸν λόγιον Μοναχὸν Κλ. Καραπιπέρην ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος ἔχομεν καὶ τὰς πλείστας τῶν ἀραβικῶν πηγῶν καὶ τὴν κραταιὰν παράδοσιν, ὅτι οἱ σουλιάνοι οὐδέποτε ἠμφροσβήτησαν καὶ εἰς τὸ ἔγκυρον αὐτῶν στηριζόμενοι ἐπεκύρουν τὰ προνόμια καὶ ἀνεγνώριζον τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων Ἀγιοταφιτῶν. Ἀλλὰ τὸ πλεόν παράδοξον εἶναι, ὅτι τῷ 1630 Λατῖνοι καὶ Ἀρμένιοι διέβαλον αὐτούς, ὅτι ἔχουσι πλαστοὺς τοὺς τίτλους καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχον ἐπλαστογράφησαν οἱ τελευταῖοι ὑπὲρ ἑαυτῶν μεταποιήσαντες τὸ Σωφρόνιος. εἰς Σαρκίς καὶ τὸ Ρουμιὰν εἰς Ἀρμενιὰν (Ἐκκλῆσ. Ἱεροσ. 1900, σ. 287). Τὸ κῶρος τῶν ἐγγράφων παρουσιάζεται οὕτως ἀπαράτρωτον. Διὰ τὴν γνησιότητα τοιούτων τίτλων νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαπερῶμεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἡθμοῦ τῆς κριτικῆς. Τὴν πίστιν ἡμῶν ἐμπεδοῖ ἡ πολιὰ παράδοσις καὶ ὁ μακρὸς χρόνος, καθ' ὃν ἀντέσχον εἰς τὰς ἀκαθέκτους τῶν ἀντιπάλων δραδιουργίας καὶ διειρηθήθησαν ἀνεπηρέαστοι καὶ ἀλύμαντοι· καὶ ὧδε ἀρμόζουσιν οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος: «καὶ αὕτη ἔστιν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν». Ἀλλ' ἡ νίκη ἀπαιτεῖ καὶ θυσίας καὶ εὐφυΐαν. Διηγοῦνται περὶ Πατριάρχου, ὅστις ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ παρουσιάζεται πρὸ τοῦ σουλιάνου κρατῶν σχοινίον καὶ λέγει: «Λάβε καὶ κρέμασόν με ἡ μεγαλειότης σου καὶ ὄχι οἱ Ἀρμένιοι» καὶ ἐσώθη. ἐκέρδισε καὶ τὸ ζήτημα (βλ. «Προσφυγ. κόσμον», Ἀθῆναι 30-4-50). Τὸ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι τὰ κατὰ τὴν συνθήκην διαμνημονεύουσι καὶ Ἀραβες ἱστορικοί. Ἐκτενέστερον δ' ἐπραγματεύσατο ὁ Εὐγ. Μιχαηλίδης ἐν Ν. Σιών 1926, σ. 499-504.

σιών και τὴν μεταβολὴν αὐτῶν εἰς τεμένη, ἐπομένως καὶ ὁ ναὸς οὗτος ἐπρόκειτο νὰ καταληφθῆ, ἀλλ' ἔπειτα ἀφήκεν αὐτὸν καὶ δὲν τὸν κατέστρεψεν, ὡς λέγει ὁ τελευταίως γράψας Ἀρχιμ. Κάλλιστος, διότι «ἄλλοι ἀπέκρουσαν τοῦτο ἀναφερόμενοι εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Ὁμάρ Χαττάπ, δι' ἧς ἐξησφαλίζετο τοῖς χριστιανοῖς ἡ κατοχὴ τοῦ ναοῦ τούτου» (Α', σ. 385-6) ¹⁾, ἀλλὰ δὲν ἐκώλυσε

1) Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀναφερόμεθα εἰς τὸ νεοτύπων μέγα ἔργον τοῦ Γαλάτου ἀκαδημαϊκοῦ René Grousset, «Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem» (εἰς 3 μεγάλους τόμους) Paris 1934-1936. Οὗτος ὑπὸ τὸν ἐνδεικτικὸν τίτλον: «L' église grecque orthodoxe, bénéficiaire de la perte des Lieux Saints par les Francs» γράφει: «L' expulsion des Latins hors de la Ville profita à l' élément grec et à l' élément Juif. Les grecs se hâtèrent de réclamer aux Lieux Saints la situation prépondérante dont ils avaient bénéficié avant l' arrivée de la Première Croisade. L' empereur Isaac l' Ange envoya en ce sens à Saladin une ambassade de félicitations dont Behâ al-Din a conservé le souvenir: «Il demandait que l' Eglise de la Résurrection (= le Saint-Sépulcre) et toutes les autres églises chrétiennes de la ville fussent remises à des prêtres (grecs), nommés par son gouvernement et qu' il y eût (contre les Francs) une alliance les deux empires» (Vie de sultan Yusuf σ. 299) Sans doute les félicitations adressées par l' Isapostol au champion de l' Islam victorieux étaient-elles intéressées, puisque il s' agissait d' obtenir pour l' Orthodoxie grecque les privilèges dont avait pendant quatre-vingt-huit ans bénéficié l' Eglise romaine aux lieux Saints. Il n' en est pas moins vrai que depuis Juillet 1099 l' opinion byzantine, sinon la cour impériale elle-même, n' avait cessé, dans sa jalousie envers les Latins, de faire secrètement des vœux pour leur défaite (παραπέμπει εἰς τὴν Hist. de l' empire byzantin τοῦ Vasilieu II, 81 περὶ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ μετὰ τοῦ Σαλαχεδίν). «Plutôt l' Islam que Rome ô Jérusalem!» pensaient déjà les Byzantins du douzième siècle; de même ceux du quinzième siècle à l' union avec Rome préféreront l' installation du Turc à Byzance» (Tom. II, 1935, σ. 801 πρβ. περὶ τοῦ τελευταίου Παπαρηγοπούλου, τόμ. Δ'. ἔκδ. α'. σ. 662-3, καὶ ἐν τῷ συνόλῳ Ἀρχ. Καλλίστου, Οἱ ἅγ. Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ Α'. σ. 386-387, 420-421).

αὐτὸν δι' ἄλλους τοὺς ἄλλους ναοὺς. Τὴν ἐξήγησιν εὕρισκω παρὰ Michaud συνεργαζομένῳ μετὰ τοῦ Roujoulat. Οὗτοι πρὶν ἐκδώσωσι τὸ μνημειῶδες περὶ τῶν Σταυροφοριῶν ἔργον περιήλθον τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἠρεύνησαν ὅλας τὰς βιβλιοθήκας ἐκδόντες εἰς σειρὰν τόμων τὴν «Correspondance d' Orient», Paris 1832 ἔξ. Ὁ τελευταῖος ἐν τῇ 118ῃ ἐπιστολῇ (τόμ. V, 1834, σ. 148-149) γράφει ἐπὶ λέξει: «D' autres musulmans, ajoute la chronique arabe, furent d' avis d' épargner cet édifice religieux, parce que ce n' était pas l' église, mais le Calvaire et le tombeau, que excitaient la devotion des chrétiens et que lors même que *la terre serait joint au ciel*, les nations chrétiennes afflueraient à Jérusalem». Ἡ διατύπωσις αὕτη, ἦν βεβαίως ὑπέβαλον χριστιανοὶ εἰς τοὺς μουσουλμάνους, κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἀποτελεῖ τίτλον προνομακὸν οὐχὶ ἀσήμαντον. Ἐπὶ τούτου δύναται κάλλιστα νὰ στηριχθῇ ὁ χαρακτηρισμὸς, ὃν ἔδωκαν οἱ Ἄγγλοι εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, «ὅτι τὸ Σωματεῖον τοῦτο κατέχει τὰ Προσκυνήματα ὡς Κηδεμῶν ὀλοκλήρου τοῦ Χριστιανισμοῦ» (Ἐκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς . . . Bertram-Young . . . μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Ἀγγ. Ἀντύπα 1926, σ. 33). Ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης ἐπίσης προῆλθεν ὁ ἀρχαῖος τίτλος: «Πατριάρχης τῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος Ἀναστάσεως» (αὐτ. σ. 152). Εἶναι δ' ὁ ἅγιος Τάφος μοναστήριον καὶ οὕτω πρέπει νὰ λέγηται, ὅπερ προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ νῦν καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας διὰ τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον. Ὁ Ρῶσος μοναχὸς Ζωσιμᾶς τῆς παρὰ τὴν Μόσχαν μονῆς τοῦ ἁγ. Σεργίου γράφει εἰς τὸ ὁδοιπορικόν του (1419-1422), ἠκούσαμεν πῶς πολυχρονίζουσι τὸν Πατρ. Ἱεροσολύμων: «Ἦγουμένῳ καὶ Πατριάρχῃ . . .» Ν. Σιὼν ΛΒ' (1937 σ. 103). Τὸ καθεστὼς τοῦτο ὑπεστήριξαν οἱ ἀγιοταφῖται κατὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Μπέτραμ (βλ. σ. 435-447).

Οἱ ἀνατολικοὶ χρονογράφοι ἀνευ ἐξαιρέσεων ἐστήριξαν τὸ γεγονός εἰς τὴν παράδοσιν τῆς μεταβάσεως τοῦ προφήτου κατὰ

τὸ β'. ἔτος τῆς 'Εγείρας εἰς Σινᾶ¹⁾. Τόδο ὑπεστήριξαν καὶ πολλοὶ τῶν ξένων, εἰάν τινες θεωρῶσιν ὡς μυθοπλαστὴν καλογερικὴν, οὐδὲν σημαίνει, ἐφ' ὅσον τὴν συνθήκην ἀνεγνώρισε σύμπας ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος, ὁ δ' ἱερὸς νόμος τοῦ 'Ισλάμ ἐπίσης θεωρεῖ αὐτὴν ἀuthεντικὴν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐστηρίχθησαν τὰ φερμάνια τῶν Σουλτάνων, ἅτινα εἶναι ἀπαραβίαστα²⁾.

Ὁ Μωάμεθ φαίνεται, ὅτι μετέβη εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ μικρὸς μετὰ τοῦ ἐμπορευομένου θεοῦ του, διότι ἐξυμνεῖ αὐτὸ εἰς τὸ Κοράνιον. Ἡ ἄρνησις τῶν Εὐρωπαίων, ὑπηρετούντων πολιτικούς σκοποὺς κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν Φραγκισκανῶν, εἶναι «σβλοικὸς καὶ ἀβάσιμος καὶ ἀναξία προσοχῆς», κατὰ τὸν 'Ελευθεριάδην (σ. 83). Ἀφ' ἐτέρου, εἰάν ἦτο πλαστὴ ἢ Διαθήκη, θὰ τὴν ἐπεκύρου ὁ Χαλίφης 'Ομάρ Χαττάπ, ὅτε 13 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προφήτου τῷ 636 παρουσίασαν εἰς αὐτὸν οἱ Σιναῖται πρὸς ἐπικύρωσιν, ἐνώπιον μάλιστα καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν αὐτοῦ; Ἡ συνθήκη αὕτη δὲν εἶναι ἀτομικὴ γνώμη τοῦ Χαλίφου, ἀλλ' ὑπεβλήθη εἰς τὸν ἔλεγχον ἱερᾶς οἰκουμένης τοῦ 'Ισλάμ συνόδου ('Ιδξμαὶ οὐμμέτ) καὶ ἐνεκρίθη πανδήμως, ὥστε νὰ λάβῃ ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν οὐ μόνον διὰ τὸ ἀραβικὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ σύμπαντας τοὺς μουσουλμάνους καὶ τὰ κράτη αὐτῶν μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου (σ. 93).

Διὰ τῆς ἐπισήμου ταύτης πράξεως ἰσχυροῦσης ἀπολύτως μέχρι σήμερον ἀνασυνδέονται τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριάρχου

---

1) Νεκταρίου Ἱεροσολ. Ἱστορία 1770, σ. 271. Π. Γρηγοριάδης, Ἱερὰ μὴ τῷ Σινᾶ, Ἱεροσ. 1875.

2) Βλ. τὸ ἔγκριτον βιβλίον τοῦ δεινοῦ ἀνατολιστοῦ Ν. Π. 'Ελευθεριάδου, «Ἀνατολικαὶ μελέται, τόμ. Α'. Τὰ προνόμια τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ὑπὸ ἱστορ., θρησκευτ., πολιτ. καὶ νομικὴν ἔποψιν κρινόμενα κατ' αὐτὰ . . . . κατάστασιν τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν» (αὐτὸς εἶναι ὁ πλήρης τίτλος), κεφ. δ'. αἱ πρῶται συνθήκαι μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλαμισμοῦ σ. 70-102, κεφ. Ε'. Ἡ ἐρμηνεία τῶν νομομαθῶν σ. 102-133.

Ἱεροσολύμων πρὸς τὸ καθεστῶς, ὅπερ ἐδημιουργήθη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος. Τότε ἦτο καθολικὴ ἀξίωσις, «ἓνα ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ κατέχη τὸν ἅγιον τάφον, τὸν Γολγοθᾶν καὶ τὸ σπήλαιον καὶ χάριν τῶν προσκυνητῶν ἐξασφαλίζῃ αὐτὰ καὶ οὕτως ἀνεγνωρίζετο ὡς κεφαλὴ τῆς Χριστιανωσύνης. Ἦσαν τὰ σύμβολα τῆς ὁρατῆς τάξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀφεθῶσιν εἰς ἰδιωτικὴν φύλαξιν ἢ ἰδιωτικὴν εὐλάβειαν. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ μητρόπολις τῆς Χριστιαν. θεοκρατίας, ἡ Ἱερουσαλήμ τοῦ Χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ, ὅπου οἱ χριστιανοὶ ἐλάμβανον συνείδησιν, ὅτι ἐγένοντο πολῖται τοῦ βασιλείου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπομένως δικαίως ἀνεγνωρίσθη καὶ ὡς Πατριαρχεῖον (διότι πράγματι κατ' οὐσίαν προὔπηρχε τῶν ἄλλων) καὶ διὰ τὴν ἱερότητα, προσέτι καὶ τὴν φρούρησιν τῆς χριστιανικῆς πρωτεύουσας τοῦ μυστικισμοῦ... Τὸ Πατριαρχεῖον δὲν εἶναι ἀπλῆ ποιμαντορία, ἀλλὰ καὶ προμαχῶν»¹⁾).

2. Οἱ σωτήρες Ἑλληνες Πατριάρχαι τοῦ 15'-17' αἰῶνος καὶ ἡ ἑλληνικότης τοῦ Πατριαρχείου—Οἱ Φραγκισκανοὶ καὶ αἱ πρῶται κατακτήσεις—Τὰ ἀσύστατα προνόμια—Πραξικοπήματα καὶ βανασότητες ἐπὶ σταυροφόρων—Ὁ Λατῖνος Πατριάρχης—Ἡ θεία μάστιξ, ὁ Σαλαχεδίν.

Οἱ Ἑλληνες Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὄντως ἀπεδείχθησαν ἀντάξιοι τῆς ἐμπιστευθείσης ταύτης ὑπὸ τῆς χριστιανωσύνης ἀποστολῆς. Ἀναφέρωμαι εἰς τὴν χειροτέραν περίοδον τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου 1534-1766. Ἐγένοντο πράγματι τότε, οἱ ἐκ Πελοποννήσου μάλιστα κατα-

1) Ἐκ τοῦ ἀρθροῦ τοῦ γνωστοῦ J. A. Douglas ἐν Christian East: «Τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων» κατὰ μετάφρ. ἐν τῷ «Ἐκκλ. Φάρον» KS. 1927, σ. 235-238. Διὰ τὴν παρένθεσιν Περβλ. Πράξ. ἡ'. 1. β', 47. Θ'. 31· διὸ καὶ ὁ Παῦλος περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις εἶπε: «οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι τῆς Ἐκκλησίας» Ρωμ. ιβ' 10. Γαλ. β', 2.

γόμενοι, σιωτήρες τῶν παντίμων ἀγίων τόπων. Διὰ Πανελληνίων ἐράνων, οὗς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνέλεγον, περιοδεύοντες χώρας δλοκλήρους (δίχην ἐπαϊτῶν, ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ ἀνεκδιηγῆτων κακουχιῶν) ἀπονέμοντες τοῖς χριστιανοῖς τὴν εὐλογίαὶ τοῦ Ζωοπαρθοῦ Τάφου καὶ λαμβάνοντες τὰ ἔλεη, ἀνοικοδομήσαντες τὰ ἱερά προσκυνήματα ἀπέδωκαν εἰς αὐτὰ τὸ ἀρχαῖον κάλλος καὶ οὕτω συνεχίζουσι οἱ μεταγενέστεροι μετὰ πάσης αὐταπαρνήσεως ἀγωνιζόμενοι σθεναρῶς πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν μηχανορραφῶν¹⁾. Διὰ τοιούτων μεγαλουργημάτων ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ τοῦ Πατριαρχείου ἀπεκρυσταλλώθη εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν τοῦ κόσμου καὶ ὁ Ἕλλην φιλοστόργως καὶ μετ' ἀπείρου εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως περιέπων καὶ περιφρουρῶν ὡς ὑπεράνθρωπος δύναμις τὴν ἀρχαίαν πατροπαράδοτον κληρονομίαν δικαίως ἐναθρύνεται, ὡς διασώσας τὸν πανάρχαιον καὶ εἰς τὴν οὐστάσιν τῶν προσκυνημάτων ἐφειλόμενον ἑλληνικὸν τύπον. Ὁ Καθολικὸς τῆς Συρίας ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκοῦ Κλήμης Δαβὶδ γράφει τὰς μεγάλας ταύτας ἀληθείας ἐπικυρῶν τὰ λεγόμενα: «Depuis le temps le plus rapproché du berceau du christianisme nous voyons l' église de Jérusalem s' helléniser. ses écrivains, sa liturgie, son histoire, ses monuments, ses rapports avec les autres églises, tous chez elle respire le grec ou est purement grec»²⁾.

---

1) Βλ. ἡμέτ. σύγγραμμα: «Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ὁ ὑπὲρ τῶν προνομίων ἀγών. Θεσίς. Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ πολιτειοκρατία. Ἄρνησις. Ἡ πατριαρχικὴ ἱστορία τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἀθῆναι 1951, σ. 388, καὶ 410-411.

2) La langue parlée par J. Christ. Terre - Saint., 1er Octobre 1888, σ. 300. Τὸ χωρίον παρὰ Καρολίδη, «Περὶ τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν Συρίας καὶ Παλαιστίνης» Ἀθῆναι 1909, σ. 274.

Τὸ ἀκαθαίρειον τοῦτο δόγμα ἐμελλον νὰ διαμφισθητήσωσιν ἐναντίον πάσης λογικῆς αἱ Δυτικαὶ δυνάμεις δραματιζόμεναι ἤδη διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἀργυράγχης νὰ ἐπιτύχωσιν ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν κατώρθωσαν οἱ σταυροφόροι. Ὁ εἰρημένος Σελῆμ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας κατέστη τρομερὸς ἀπειλὸν καὶ αὐτοῦς τοὺς Πέρσας· διὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἠναγκάσθησαν τῷ 1517 νὰ συμφιλιωθῶσιν. Οὕτως ἠνοιχθῆ εἰς τοὺς προσκυνητὰς ἡ ὁδὸς πρὸς τοὺς ἁγίους τόπους. Τίς ἐφαντάζετο, ὅτι οἱ πῶτοι δέκα ἐκεῖνοι Φραγκισκανοὶ μοναχοί, οὗς μετὰ τὴν φιλαδελφίαν ὑπεδέξαντο, θὰ παρῆχον τισαύτας διανοχλῆσεις¹⁾, ἐνόμισαν, ὅτι τὰ ὀλίγα κερμάτια, ἅπερ προσήνεγκον εἰς τὸ πενόμενον Πατριαρχεῖον, ὡς ἐνοίκιον τόπου τινὸς ὀρισθέντος αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν, ἦσαν ἀρραβῶν διὰ μελλούσας κατακτήσεις; Δυστυχῶς δὲν ἐσυνέχισαν τὸ πρόγραμμα τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, ὅστις ἰδρύσας τὸ τάγμα ἐστράφη πρὸ τὴν Ἀνατολήν, ἵνα κηρύξῃ τὸν Χριστὸν εἰς τὸν Σουλτάνον. Χαίρειν εἰπόντες εἰς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον ἀφιερῶθησαν εἰς τὴν φρούρησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἀλλ' ἐφρούρουν αὐτὸν οὐχὶ πλέον ἀπὸ ἐπιδρομῆς βαρβάρων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ σταυροφορικοῦ στρατοῦ διεξεδίκουν τὴν νόμιμον κυριαρχίαν. Κατὰ βούλλαν σωζομένην ἐν τῇ μονῇ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Φραγκισκανῶν ἐξελέγη Λατῖνος Πατριάρχης τῆς πόλεως Γρακανὸς ὑπὲρ τοῦ πάπα

1) Βλ. «Ἑλληνες καὶ Φραγκισκανοὶ ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις» 1919 ὑπὸ Τιμοθέου Θέμελη (νῦν Πατριάρχου Ἱεροσολύμων) Ν. Σιών 1922, τόμ. 31, σ. 392-393, καὶ περὶ τῶν Ἱπποτῶν σ. 446. Τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν ἰδρύθη διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ Ἁγ. Τάφου τῷ 1099, ἀλλ' οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθησαν οὗτοι, διότι καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν σταυροφόρων τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ ἁγ. Τάφου εἶχον οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου καὶ κελεύσει αὐτῶν ἐγίνοντο καὶ αὐταὶ αἱ ἐπισκευαὶ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἐπιστατοῦντος τοῦ «κριτοῦ τῆς ἁγίας πόλεως» ὡς καὶ τοῦ ἀσκευοφύλακος τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως» (Ἀρχ. Καλλιστ. Α' 380).

Μαρτίνου Β'. τῷ 1417. Τότε ὁ πάπας μετὰ ἐξέτασιν τῶν Ἀγίων Τόπων ἐξήγγειλε τῷ 1420 ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ ἁγ. Πέτρου ἐν Μαντούῃ ἀπόφασιν ὑπὲρ τῶν Φραγκισκανῶν. Διὰ ταύτης ἡ Σιών, ἡ Βηθλεέμ, οἱ τάφοι τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Παναγίας ἀνήκον εἰς τὸ Σεραφικὸν τάγμα, ὅπερ κατεῖχεν αὐτὰ ἀπὸ 370 ἐτῶν¹⁾. Βεβαίως τὸ κατόρθωμα τοῦτο δὲν ἐπετεύχθη ἐκ τοῦ παραχρῆμα. Λαβόντες δικαίωμα λειτουργίας συνεργεία τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐν τῷ Ἀγ. Τάφῳ ἐπέτυχον νὰ παραχωρηθῇ αὐτοῖς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ὁ κλῆρον τῆς φραγγελώσεως. Μετὰ ἐν ἔτος τῷ 1343 κατὰ Wintertur ὑπῆρχον 4 Φραγκισκανοὶ ἐν αὐτῷ, καὶ 10-12 ἦσαν ἐν ἀρχῇ «μοναχοὶ τῆς ἁγίας Σιών». Αὕτη ὁμως ἡ μονὴ τῷ 1524 ἐγένετο ὀθωμ. τέμενος. Μάτην δὲ τῷ 1528 ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος προσεπάθησε ν' ἀποσπάσῃ. Μόλις μετὰ 20 ἔτη ἀνέκτησαν τὸ ἐγγὺς ὑπερφῶν²⁾. Ἄλλ' αἱ κατακτήσεις αὗται δὲν ἐγένοντο ἀμαχητῆ. Οἱ Ἕλληνες καίτοι ἀπροστάτευτοι ἀντέτασσαν ἐπιμόνως ἄμυναν. Τούτου

---

1) Ταῦτα ἐρανίζομαι ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Ἱεροσ. Τιμοθέου «Νεώτερα ὁδοιπορικὰ» δημοσιευθείσης ἐν Ν. Σιών τόμ. ΛΑ', 1936, 392.

2) Ἐκκλ. Φαρ. ΛΔ'. 1935, «Τὰ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως χριστιαν. ἔθνη», σ. 370 ἐξ. Ὁ Μακροβιώτατος ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἐργασία ἀποφαίνεται: «Παρ' ὅσας τὰς συγκρουομένας πληροφορίας οἱ Λατῖνοι κυρίως ἐπὶ 146 ἔτη ἀπὸ τοῦ Σαλαδίνου δὲν ὑπάρχουν ἐν τῷ Ἀγίῳ Τάφῳ» καὶ ἐπάγεται, ὅτι μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ'. αἰῶνος ἤρχισαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ροβέρτου νὰ ἐγκαθίστανται. Οὗτος ἔλαβε τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου τῷ 1342 νὰ προσεύχωνται ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως, αὐτ. σ. 370. Πρὸς τούτοις εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐζήτησαν καὶ ἄλλοι συμμετοχὴν ἐνταῦθα, ἀλλ' Οὐρβανὸς ὁ Η' ἐν συνόδῳ τῶν Καρδιναλίων ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τῶν Φραγκισκανῶν σ. 378. Οἱ Φραγκισκανοὶ ἔχοντες προστάτας τοὺς Γάλλους ἔλαβον τὴν ἄδειαν τῷ 1472 νὰ λειτουργῶσι παρὰ τὸν Γολγοθᾶν καὶ τῷ 1494 κατέλαβον αὐτὸν (τὸ νότιον μέρος). Ἴνα κολακεύσωσιν αὐτοὺς ἐχειροτόνουν τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἱππότες τοῦ ἁγ. Τάφου.

ὕνεκα μίσος ἄγριον εἶχεν ἀναπτυχθῆ μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Καθολικῶν. Ὁ Πέτρος Casola, ἐφημέριος Μιλάνου περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μεταβὰς εἰς Ἱερουσόλυμα γράφει: «Οἱ Μαρωνῖται εἶναι εὐγενεῖς, κατὰγονται ἐξ Ἱταλῶν. Οἱ Ἕλληνες εἶναι κατηραμένοι καὶ οἱ χειριστοὶ καὶ μᾶλλον ἄτεγκτοὶ ἐχθροὶ τῶν Λατίνων. Οἱ Γεωργιανοὶ εἶναι βδελυκτοὶ ἐχθροὶ καὶ ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς Ἕλληνας κακόβουλοι. Οἱ Ἀρμένιοι εἶναι ὠραῖοι, πλούσιοι καὶ γεναιόδωροι» (Ν. Σιών, τομ. 31, 1936, σ. 199). Τοὺς Ἕλληνας παραδέχεται πολυαριθμοτέρους πάντων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐθνῶν καὶ ἀναφέρει κώμας οἰκουμένας παρ' ἀμιγῶν Ἑλλήνων (σ. 394). Πολλάκις αἰρομένου τοῦ φανατισμοῦ καὶ οἱ Λατίνοι γράφουσιν ἀληθείας, ὡς ἐν τῷ ἐν Λονδίῳ ὑπ' αὐτῶν ἐκδιδομένῳ Περιοδικῷ The Tablet (Σεπτ. 6, 1924): «Θὰ ἦτο πολὺ ἄδικον νὰ παραγνωρίσῃ τις ἢ νὰ μειώσῃ πᾶσαν καλὴν ὑπηρεσίαν, ἣτις ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ἁγ. Τόπων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην (μέχρι τῶν σταυροφοριῶν) ¹⁾.

Οἱ Φραγκισκανοὶ ἐκ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν λατινικῶν κρατῶν θρασυνθέντες ἐτόλμησαν τότε νὰ πλάσωσι νέους τίτλους ἀναφερόμενοι εἰς προνόμια, ἀνάξια λόγου τῶν κατὰ τὸν ΙΓ'-ΙΕ' αἰῶνα ἐμπορευομένων Ἐνετιῶν. Πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν οἱ Ἐννετοὶ πρὸς τοὺς Σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου, τοὺς Παχαρίτας καὶ Κιρκασίους. Τότε ἐπέτυχον νὰ λάβωσι δύο ἀσημάντους, κατὰ Κωνσταντῖον Α', ὁρισμοὺς «ἐν οἷς οὐδὲ μνεῖα, ὅτι ἐξουσίαζον ἢ μέρος τι ἔνδον τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἢ ἄλλα ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ προσκυνήματα, τὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντα ἀνεξαιρέτως τῶν Ὁρθοδόξων Ἀράβων» (αὐτ. 233). Πολλῶ ἦττον δύνανται νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν θέσιν, ὅτι εἶναι διάδοχοι τῶν σταυροφόρων, διότι ἐν τῷ μεταξὺ οὐχὶ ἅπαξ ἐξεδιώχθησαν καὶ τὰ ἱερά των κατεκρημνίσθησαν καὶ

1) Ἐκκλ. Φάρ. ΛΓ'. 1933, σ. 482.

μόλις λείψανά τινά εσώθησαν μεσιτεύοντος του εκ των εσχάτων 'Αράβων Πατριαρχών 'Ιωακείμ, ον δόλφ έπεισαν να παραχωρήση την εκτός της πόλεως 'Αγίαν Σιών και εκ τοιαύτης αιτίας—διότι απέδειχθησαν ανάξιοι φύλακες—μετεβλήθη, ως έλέχθη, εις τέμενος. Τότε πάλιν εκ χριστιανικής φιλαδελφίας έδόθη αυτοίς ένδον του άστεος τδ μοναστήριον του αγίου 'Ιωάννου του θεολόγου. Έκτοτε όμως πλαισιωθέντες ένταυθα ήρξαντο μισαροσ και αντιχριστιανικου αγώνος, δι' άθεμίτων μέσων να άπεκτείνωνται έτοιμοπόλεμοι έν πάση εύκαιρία τη έπεμβάσει παρά τη 'Υψηλη Πύλη των οικειών πρεσβευτών, ιδία των Γάλλων ¹⁾. 'Ιδωμεν, αν ευσταθη δ ισχυρισμός ότι είναι διάδοχοι των σταυροφόρων. Πρώτον σκοπός πραγματικός της έκστρατείας δέν ήτο ή κατάκτησις των αγίων Τόπων, άλλ' ή άπελευθέρωσις από του ζυγου των άθέων 'Αγαρινών, ως *urbi et orbi* εκήρυκτον. Ήθεν καταλαβόντες αυτούς τῷ 1099 'Ιουλίου 15 ²⁾ και κύριοι γενόμενοι της 'Ιερουσαλήμ έδέξαντο παρά των χριστιανών λύτρα, και μετ' όλίγον έξεδίωξαν αυτούς.

1) Είναι λυπηρόν, ότι δ τόσῳ πρόθυμος φιλελληνισμός των Γάλλων, πρώτων μετά τους 'Ιταλούς εισδεξαμένων τους φυγάδας λογίους του Βυζαντίου, έξεδηλοῦτο κατά τοιαῦτον τρόπον. Μετά πικρία; δ Πατρ. Δοσίθεος σημειοῦται τοῦτο: «Υστερα εδιάβηκεν εις την Φράντζαν 'Ανδρόνικος δ Κοντοβλάκης και 'Ερμότιμος δ Σπαρτιάτης και άνοιξαν σχολειον ρωμαϊκόν, και από τότε έγιναν οι Γάλλοι και φιλέλληνες, αν καλά και κατά των 'Ελλήνων κατά τδ αρχαϊόν των φιλότιμον ήθος» ('Αναλ. 'Ιεροσ. σταχ. Γ', σ. 250, 10).

2) Κατά τον Τύρον Γουλιέλμον τον 'Ιούνιον σ. 35 παραπέμπων εις του «'Υβωνος Δουχατίου Τρηκέως του ιεροῦ πολέμου, ον έπολέμησαν οι Φράγκοι και οι άλλοι θεοφιλείς χριστιανοί διηγήσεις τέσσαρες». Paris 1520. 'Ο πολυπαίθεστατος Γουλιέλμος ήτο Σύρος εκλεγείς Τύρου άρχιεπίσκοπος τῷ 1174. Εις την ήμερομηνίαν ήκολούθησα τον άείμνηστον 'Αρχ. Κάλλιστον (Οι άγιοι Τόποι έν Παλαιστίνη Α', σ. 312). και τον Παλαμάν (σ. κλη'). 'Ο Γουλιέλμος οῦδαμου άναφέρει τους 'Ορθοδόξους και έν Λατεράνῳ άπεκήρυξε τον Πατριάρχην.

Ἡ ἔννοια τῆς πράξεως ταύτης εἶναι, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὡς κυρίαρχοι τοῦ τόπου ἀπεζημίωσαν τρόπον τινὰ αὐτοὺς διὰ τὸν κόπον καὶ τὰς δαπάνας· διότι τὰ λύτρα δίδονται ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ οὐχὶ ἐπὶ δουλείᾳ. Ὁ Πατριάρχης Συμεὼν εὗρισκετο τότε ἐν Κύπρῳ πρὸς συλλογὴν ἐράνων χάριν τῶν πενήτων καὶ ἔν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν βουλιμίαν τῶν δυναστῶν, ἀλλὰ μαθὼν τὴν ἐκπολιόρρησιν τῆς ἁγίας Πόλεως ἀπέστειλε καὶ χρήματα καὶ τρόφιμα χάριν τοῦ στρατοῦ. Ἦσαν ταῦτα λύτρα πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν καταδυναστευομένων ἢ διὰ τὴν σφυρηλάτησιν νέων ἰσχυροτέρων δεσμῶν δουλείας; τὸ δεύτερον φεῦ! συνέβη καὶ πρῶτος ὑπέστη τὴν τιμωρίαν ὁ μεγαλόδωρος Πατριάρχης παυθεὶς ἅμα τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως καὶ ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ Λατίνου ἐπισκόπου διεφθαρμένου, περὶ οὗ ἀληθῶς ἀρμόζει τό: «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ». Τὴν πράξιν ταύτην ἐκαυτηράσαν καὶ οἱ ξένοι ιστοριογράφοι¹⁾. Ὁ Λατίνος Πατριάρχης (λέγε φατριάρχης) ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἰδρῦῃ μονὰς καὶ νὰ πυκνώνῃ τὰς φάλαγγας τῶν Βενεδικτίνων καὶ Αὐγουστινιανῶν μοναχῶν ἐκτοπίζων τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ στερεώνῃ τὸν θρόνον των μεταβάλλων τὴν σύνθεσιν τοῦ τόπου. Ἐπανελθὼν ὁ τλήμων Πατριάρχης ἔμεινεν κατάπληκτος πρὸ τῶν γεγονότων· εἰς μάτην ἔρρηξε φωνὴν διαμαρτυρίας. Δὲν τῷ ἐπετράπη οὔτε

---

1) Κατὰ τὸν Παπαρηγόπουλον «ὁ Μισὼ ὁμολογεῖ . . . ὅτι τὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων ἱερέων ἐθνοσιώσθησαν ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ λατινικοῦ κλήρου . . . ὅτι οἱ σταυροφόροι ἐδείχθησαν ἄδικοι καὶ ἀγνώμονες πρὸς τὸν Πατριάρχην Συμεὼν» τόμ. Δ' τῆς ἱστορίας, ἐκδ. α', σ. 520.

μέλις λείψανά τινά ἐσώθησαν μεσιτεύοντος τοῦ ἐκ τῶν ἐσχάτων Ἀράβων Πατριαρχῶν Ἰωακείμ, ὃν δόλφ ἐπεισαν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἀγίαν Σιών καὶ ἐκ τοιαύτης αἰτίας - διότι ἀπεδείχθησαν ἀνάξιοι φύλακες - μετεβλήθη, ὡς ἐλέχθη, εἰς τέμενος. Τότε πάλιν ἐκ χριστιανικῆς φιλαδελφίας ἐδόθη αὐτοῖς ἔνδον τοῦ ἄστεος τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου. Ἐκτοτε ὁμως πλαισιωθέντες ἐνταῦθα ἤρξαντο μυσαροῦ καὶ ἀντιχριστιανικοῦ ἀγῶνος, δι' ἀθεμίτων μέσων νὰ ἐπεκτείνωνται ἐτοιμοπόλεμοι ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ τῇ ἐπεμβάσει παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ τῶν οἰκείων πρεσβευτῶν, ἰδίᾳ τῶν Γάλλων ¹⁾. Ἰδωμεν, ἂν εὐσταθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι εἶναι διάδοχοι τῶν σταυροφόρων. Πρῶτον σκοπὸς πραγματικὸς τῆς ἐκστρατείας δὲν ἦτο ἡ κατάκτησις τῶν ἁγίων Τόπων, ἀλλ' ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν ἀθέων Ἀγαρινῶν, ὡς *urbi et orbis* ἐκήρυττον· ἔθεν καταλαβόντες αὐτοὺς τῷ 1099 Ἰουλίου 15 ²⁾ καὶ κύριοι γενόμενοι τῆς Ἱερουσαλήμ ἐδέξαντο παρὰ τῶν χριστιανῶν λύτρα, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξεδίωξαν αὐτούς.

1) Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ὁ τόσῳ πρόθυμος φιλελληνισμὸς τῶν Γάλλων, πρῶτων μετὰ τοὺς Ἰταλοὺς εἰσδεξαμένων τοὺς φυγάδας λογίους τοῦ Βυζαντίου, ἐξεδηλοῦτο κατὰ τοιοῦτον τρόπον. Μετὰ πικρίας ὁ Πατρ. Δοσίθεος σημειοῦται τοῦτο: «Ὑστερα ἐδιάβηκεν εἰς τὴν Φράντζαν Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοβλάκης καὶ Ἐρμότιμος ὁ Σπαρτιάτης καὶ ἀνοίξαν σχολεῖον ρωμαϊκόν, καὶ ἀπὸ τότε ἔγιναν οἱ Γάλλοι καὶ φιλέλληνες, ἂν κατὰ καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ ἀρχαῖόν των φιλότιμον ἦθος» (Ἀναλ. Ἱεροσ. σταχ. Γ', σ. 250, 10).

2) Κατὰ τὸν Τύρον Γουλιέλμον τὸν Ἰούνιον σ. 35 παραπέμπων εἰς τοῦ «Ἰβρωνος Δουχατίου Τρηκέως τοῦ ἱεροῦ πολέμου, ὃν ἐπολέμησαν οἱ Φράγκοι καὶ οἱ ἄλλοι θεοφιλεῖς χριστιανοὶ διηγῆσαι τέσσαρες». Paris 1520. Ὁ πολυπαθέστατος Γουλιέλμος ἦτο Σύρος ἐκλεγείς Τύρου ἀρχιεπίσκοπος τῷ 1174. Εἰς τὴν ἡμερομηνίαν ἠκολούθησα τὸν ἀειμνήστον Ἀρχ. Κάλλιστον (Οἱ ἅγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ Α', σ. 312), καὶ τὸν Παλαμᾶν (σ. κλη'). Ὁ Γουλιέλμος οὐδαμοῦ ἀναφέρει τοὺς Ὀρθοδόξους καὶ ἐν Λατεράνῳ ἀπεκήρυξε τὸν Πατριάρχη.

Ἡ ἔννοια τῆς πράξεως ταύτης εἶναι, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὡς κυρίαρχοι τοῦ τόπου ἀπεξημίωσαν τρόπον τινὰ αὐτοὺς διὰ τὸν κόπον καὶ τὰς δαπάνας· διότι τὰ λύτρα δίδονται ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ οὐχὶ ἐπὶ δουλείᾳ. Ὁ Πατριάρχης Συμεὼν εὕρισκατο τότε ἐν Κύπρῳ πρὸς συλλογὴν ἐράνων χάριν τῶν πενήτων καὶ ἔν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν βουλιμίαν τῶν δυναστῶν, ἀλλὰ μαθὼν τὴν ἐκπολιόρησιν τῆς ἀγίας Πόλεως ἀπέστειλε καὶ χρήματα καὶ τρόφιμα χάριν τοῦ στρατοῦ. Ἦσαν ταῦτα λύτρα πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν καταδυναστευομένων ἢ διὰ τὴν σφυρηλάτησιν νέων ἰσχυροτέρων δεσμῶν δουλείας; τὸ δεύτερον φεῦ! συνέβη καὶ πρῶτος ὑπέστη τὴν τιμωρίαν ὁ μεγαλόδωρος Πατριάρχης παυθεὶς ἅμα τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως καὶ ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ Λατίνου ἐπισκόπου διεφθαρμένου, περὶ οὗ ἀληθῶς ἀρμόζει τό: «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ». Τὴν πράξιν ταύτην ἐκαυτηρίασαν καὶ οἱ ξένοι ἱστοριογράφοι¹⁾. Ὁ Λατίνος Πατριάρχης (λέγε φατριάρχης) ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἰδρῦῃ μονὰς καὶ νὰ πυκνώνῃ τὰς φάλαγγας τῶν Βενεδικτίνων καὶ Αὐγουστινιανῶν μοναχῶν ἐκτοπίζων τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ στερεώνῃ τὸν θρόνον τῶν μεταβάλλων τὴν σύνθεσιν τοῦ τόπου. Ἐπανελθὼν δὲ τλήμων Πατριάρχης ἔμεινεν κατάπληκτος πρὸ τῶν γεγονότων· εἰς μάτην ἔρρηξε φωνὴν διαμαρτυρίας. Δὲν τῷ ἐπετράπη οὔτε

1) Κατὰ τὸν Παπαρηγόπουλον «ὁ Μισὸ ὁμολογεῖ . . . ὅτι τὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων ἱερέων ἐθνσιόσθησαν ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ λατινικοῦ κλήρου . . . ὅτι οἱ σταυροφόροι ἐδείχθησαν ἄδικοι καὶ ἀγνώμονες πρὸς τὸν Πατριάρχην Συμεὼν» τόμ. Δ' τῆς ἱστορίας, ἔκδ. α', σ. 520.

νά Ιερουργήσῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἀπομονωθεὶς ἐξηναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ καὶ ἀπέθανεν εἰς Κύπρον. Ἄλλ' εἰ χριστιανοὶ ἐμμένοντες εἰς τὰ πάτρια ἐχειροτόνησαν ἄλλον Πατριάρχην καὶ ἄλλον, ὥστε νὰ μὴ διακοπῇ ἡ συνέχεια· ἀλλ' οὗτος σπανίως διέμενεν ἐν Ἱεροσολύμοις· διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀπαξ τοῦ ἔτους μετέβαινεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του κατὰ τὸ Πάσχα καὶ ἐλειτούργει εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀδάμ! 1) Τὸ διάδημα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ περὶ ἀποκατάστασεως αὐτοῦ ἀπέτυχε, καίτοι ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Ἕλληνες συμμαχήσωσι μετὰ τῶν πολεμίων καὶ ἠρκέσθησαν μόνον εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ χειροτονηθέντος Πατριάρχου. Ὁ πόλεμος ὁμοῦς ἦτο κεκηρυγμένος πλὴσον· ἀπὸ ταύτης τῆς παρανόμου καταλήψεως τοῦ ἁγίου Τάφου, λέγει ὁ Παπαρρηγόπουλος, χρονολογοῦνται αἱ ἐπὶ τῶν ἱερῶν τόπων ἀξιώσεις τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, αἱ προκαλέσασαι μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τοσαύτας ὀλεθρίας ἐπεμβάσεις δυτικῶν δυνάμεων εἰς τὰ ἀνατολικά πράγματα» (αὐτ.). Ὁ παπισμὸς περιζωννύμενος καὶ τὴν σπάθην τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἐφαντάσθη ν' ἀναστήσῃ τὴν ρωμαϊκὴν κοσμοκρατορίαν καὶ ἰδρύει διὰ τῶν σταυροφοριῶν ἀνατολικά κράτη, ἕως μετὰ ἑκατοντάστιαν ὠθήσῃ αὐτὰς καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προφοιβαζόμενος

---

1) Ὁ Παλαμᾶς γράφει: «Οὕτως ἄρα οἱ γενναῖοι σταυροφόροι ἀπαλλάξαντες ὀπωσοῦν τὴν ἁγίαν Πόλιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ἀλλοθρήσκων ἀνεδείχθησαν ἄλλως ἄλλοι αὐτοὶ τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανῶν διώκται καὶ τύραννοί, πολλῶ καὶ ἀσυγκρίτως σκληρότεροι καὶ ὠμότεροι τῶν ὑπαρξάντων. Ἐκεῖνοι μὲν . . . ἥκιστα παρεβιάζοντο τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν συνείδησιν . . . μηδέποτε γοῦν ἀποκωλύσαντες αὐτοὺς τῆς πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον λατρείας αὐτῶν, οὗτοι δὲ ἐξώσαντες . . . τῆς τοῦ Θεοῦ Ἀναστάσεως κ.τ.λ.». Ἱεροσολυμιάδος σ. υμᾶ'. Οἱ ἐγώϊσταί κέντρον τοῦ σύμπαντος θεωροῦντες ἑαυτοὺς ὑποτάσσουσι τὰ πάντα εἰς αὐτὸ καὶ ὡς γνώρισμα ἔχουσιν, ὅτι ζητοῦσιν ὡς οἷόν τε πλείονα νὰ λαμβάνωσι καὶ νὰ δίδωσιν ὀλιγώτερα ἢ οὐδὲν· εὐεργετούμενοι δὲ θρασύνονται καὶ ἐκλαμβάνουσι τοῦτο ἀδυναμίαν· αὐτὸ ἔπαθον καὶ οἱ Βυζαντινοί.

νά μεταθέση καὶ τὸν θρόνον, ὡς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, εἰς τὴν Νέαν Ρώμην· ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπέτυχε, διότι ἤλπιζεν εἰς τὸ οὐράνιον σημεῖον, τὴν δύναμιν τοῦ ἐμφανισθέντος σταυροῦ, ἐνῶ οἱ φενακίζόμενοι σταυροφόροι διὰ τῶν ἀπεριγράπτων κακουργημάτων, ἅπερ ἀτελέσθησαν καὶ ἐντὸς τῶν ἱερῶν ναῶν, ὧν τὸ δάπεδον ἐβάφη δι' ἀνθρωπίνων αἱμάτων, κατήσχυναν τὴν θρησκείαν καὶ ἐγένοντο ἀρνηταὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Τούτου ἕνεκα δὲν ἐβράδυνε καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ κατάρρα τοῦ Θεοῦ.

Πρὶν ἀκόμη ἐκδιωχθῶσιν οἱ λατῖνοι ἐκ Κ/πόλεως ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὁ θεμελιωτῆς τοῦ αἰγυπτιακοῦ σουλτανάτου Γιουσεφ Σαλαχεδίν. Οὗτος ἐκπολιορκεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ τῷ 1188 καὶ ἀπελευθεροῖ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπὸ τῶν σταυροφόρων πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἑκατονταετηρίδος, ὑπέστησαν δὲ τοιαύτην πανωλεθρίαν, ὥστε διὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἦτο ἱερά ἐκδίκησις¹⁾. Ὁ ἀπὸ Σιναίου γεραρδὸς

---

1) Ὁ Γουλιέλμος Τύρου παρὼν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἐκπόρθησιν τῆς ἁγίας πόλεως γράφει: «Οἱ δὲ ἡμέτεροὶ ἐμπεσόντες τούτοις καίπερ ἰκέτιδας τὰς χεῖρας προτεινομένοις . . . πάντας ἀπαξάπλως (τοὺς βαρβάρους) ἀπέκτειναν. Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πύλας τοῦ νεῶ διεκκόψαντες, ἐνθα πλεῖστοι τῶν βαρβάρων σφᾶς ἐνέκρυψαν, θερμοὶ τῷ φόνῳ καὶ αἵματος ἔμπλεω εἰσεπήδησαν, κἀνταῦθα ὑπερισχυούσης τῆς ὀργῆς οὔτε δάκρυα οὔτε δεήσεις οὔτε τὸ τοῦ τόπου ὄσιον τοῖς ἀθλίοις ἐλυσιτέλησαν τοῦ πάντας μὴ ἀπολωλέναι· ὥστε φασὶ τινες ἐν τῷ νεῶ καὶ τῷ περὶ αὐτὸν πεδίῳ μυρίους τῶν βαρβάρων κατασφαγέντας» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 350). Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἐπὶ ἑβδομάδα ἔσφαξαν κατὰ Παλαμᾶν πλεον τῶν 60,000 ἄλλοι δὲ εἰς 100,000 ἀναβιβάζουσι τὰ θύματα (σ. υλθ'). Διὰ τὰ φρικώδη ταῦτα ἐγκλήματα ἐξεδικοῦντο οἱ ἐκπολιορκεταί. Τὰ αὐτὰ οἱ Λατῖνοι κατειργάσθησαν καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θ/νίκης ἐναντίον τῶν χριστιανῶν τῶν καταφυγόντων εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγ. Σοφίας (βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Ζ' ρα') Καὶ ὁμοῦς ὁ Σαλαχεδίν προσηνέχθη πρὸς τοὺς ἡττημένους λίαν εὐγενῶς καὶ φιλανθρώπως (βλ. Ἀρχιμ. Καλλίστου Α', 353 ἔξ.).

ἔξω καὶ ἔσω καὶ εἰς τὰ τοῦ Θαβωρίου ὄρους καὶ τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος καὶ τῆς Βηθλεὲμ τὸ δυτικὸν μέρος, ἅπερ εἰσὶν εἰς τὰ μέρη ἁκείνα καὶ οβεσθῆναι τὴν τιμὴν τῆς εὐλαβείας τόσον, ὥστε πάνυ ὀλίγους ὑπολειφθῆναι χριστιανούς καὶ εὐαριθμήτους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Ναδὸς τοῦ ἁγίου Τάφου ἔπαθε κακῶς . . . μέχρις οὗ ἠφανίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ Φοινίκης, Συρίας, Ἀραβίας, Παλαιστίνης καὶ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου (ἀναφέρει τὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κ/πόλεως). Οὕτω λοιπὸν τοῦ Οὐρβανοῦ καὶ Πασχάλη τῶν παπῶν ἡ φροντίς διὰ τοὺς ἁγίους Τόπους ἠρῆμωσε τὸ ὑπήκοον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας¹⁾).

3. Ἀπορίαι καὶ λύσεις περὶ διακατοχῆς τοῦ ἁγ. Τάφου ἐπὶ Σαλαχεδίν—Ἐπίσκεψις τοῦ ἁγ. Σάβα ἀρχιεπ. Σερβίας—Ὁ μῦθος περὶ Φρειδερίκου Β' Γερμανίας—Ἀποκατάστασις τοῦ Πατρ. Ἀθανασίου—Ἡ ἀραβοκρατία ἐξαίρεται ὑπὸ τῶν Δυτικῶν χάριν τῶν κατακτήσεων των—Ἐπικύρωσις Σελῆμ Α' τῶν προνομίων σ. 11-16.

Ἡ ἀνωτέρω ἀποψις τῆς ἀπὸ τῶν σταυροφόρων διαδοχῆς τῆς κυριαρχίας τῶν ἁγίων Τόπων, καθ' ἣν δὲν φαίνονται οἱ δικαιούχοι Ἕλληνες, ἀλλ' οἱ Ἀραβες, ἐξετέθη κατὰ τὰς ἀπόψεις τοῦ ἀπὸ Σιναίου Κωνσταντίου τοῦ Α', ἣν σιωπηρῶς παρεδέξατο καὶ ὁ Παλαμᾶς. Ἀλλ' εἶναι μονομερῆς, διότι ἀφήσιν ἀνεξήγητα πλεῖστα ἱστορικὰ δεδομένα καὶ πράγματα ἀνακαλυφθέντα καὶ ἐξιχνιασθέντα μετὰ ταῦτα. Τὸ κεφάλαιον Ζ', § 1-2 «Τῶν ἁγίων Τόπων» τοῦ πατρὸς Καλλίστου-αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη-ὡς καὶ ἄλλα μέρη τῆς λεπτομεροῦς ταύτης ἐξιστορήσεως ἐπιχέουσιν ἀπλετον φῶς καὶ λύουσι τὰ ἱστορικὰ προβλήματα, ἰδίᾳ ἀποδεικνύουσιν τὴν ἀδιάσπαστον διαδοχὴν τῶν Πατριαρχῶν τοῦ ἱεροσολυμητικοῦ θρόνου καὶ τὴν διηνεκῆ μέριμναν αὐτῶν καὶ προστασίαν, ἔστω καὶ ἂν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διέμενον ἐν Κ/πόλει ὑπὲρ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων κατὰ τὴν ἑκατονταετίαν

1) Παρὰ Γρηγοροῦ, Ἱεροσολυμιάδος σ. υμζ'. ἐκ τῆς Δωδεκαβίβλου σ. 788.

της τῶν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων διακατοχῆς αὐτῶν. Σοβαροὶ λόγοι ἐπέβαλλον, ὡς φαίνεται, τὴν παραμονὴν αὐτῶν ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, διὰ τὴν μὴ εἶναι δεσμῶται τῶν σταυροφόρων.

α) Ἡ φροντὶς διὰ τὴν διατήρησιν τῶν προσκυνημάτων, ἣτις μόνον ἀντεῖθεν ἀνεμένετο εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περιπέτειαν, ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μόνον ἐξεδηλώθη γενναιοδῶρως μάλιστα. Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου, τοῦ θείου Ἰωάννου Η', οὔτινος ἡ σοφία ἐθαυμάσθη ἐν τῇ περὶ τοῦ ἐν τῇ μυστηρίῳ τῆς θείας εὐχαριστίας σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν Κ/πόλει συνελθούσῃ συνόδῳ τῷ 1156¹⁾, Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐλάβειαν ἐκδηλῶν «ἐνεδύσατο χρυσῶ καθαρῶ καὶ ἀμιγεῖ τὸν Πανάγιον Τάφον», ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων τὴν περὶ τὸν Ἰορδάνην μονὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου ἐρειπωθεῖσαν ἐκ σεισμοῦ, ὡς καὶ τὴν ἐν Βηθλεὲμ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ ἀλλὰ καὶ τὸν περικαλλέστατον τοῦ ἁγίου Σπηλαίου ναὸν «φιλοτίμως ἄγαν ἀνήγειρε, ψηφίσι κεχρυσωμέναις σύμπαντα κατακοσμήσας²⁾». Τὰ φιλότιμα ταῦτα ἔργα ἐγίνοντο ἐπιστατοῦντος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ «κριτοῦ τῆς ἁγίας πόλεως» καὶ ἐφορευόντος τοῦ «σκευοφύλακος τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως», οἵτινες ὡς ἀκοίμητοι φρουροὶ οὐδέποτε ἀπεμακρύνοντο ἐκεῖθεν, καὶ τῶν

1) Δύο σύνοδοι τότε συνεκροτήθησαν βλ. Νικήταν Χωνιάτη Πατρ. Migne, τόμ. 140 σ. 138 ἔξ. ἐπὶ τοῦ λειτουργικοῦ: σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος» καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ: «Ὁ πατήρ μου μεῖζων μου ἐστίν». Πολλὰ ὁ κλεινὸς ἀνὴρ ὑπέστη ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ τρεῖς κατὰ ἀζύμων λόγους συνέγραψεν ἐκδοθέντας ἐν Τόμῳ Ἀγάπης (σ. 504) ὑπὸ Δοσιθέου.

2) Παλαμᾶς Ἱεροσολυμιάδος σ. υνζ'-υνζ'. Περὶ Μανουὴλ προκειμένου τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ὡς φιλοενωτικὸς διὸ τῷ 1170 Πατριαρχοῦντος Μιχαὴλ Γ'. ἐκλήθη σύνοδος, εἰς ἣν παρέστησαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα Καλλίστου Γ'. ἐπίσκοποι, ἀλλ' οἱ μετασχόντες δὲν συνεφώνησαν (Γεδεῶν, Πατρ. Πίνακες σ. 365). Τούτου ἔνεκα ἴσως ἀληθεύει τὸ ὑπὸ Γερασ. Σμυρνάκη λεχθὲν «ὅτι ἐδείκνυεν εὐλάβειαν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει ἀδελφοὺς δωρήσας εἰς τὰς λατ. ἐκκλησίας τοῦ κράτους πολλὰ κτήματα» (Τὸ Ἅγιον Ὅρος σ. 67).

προσμενόντων ἐλλήνων μοναχῶν. Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ μάλιστα, ὅτι ὁ ἐν ἀγίοις ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας Σάβας εὔρε τότε ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου Σάβα 300 ἐν ὄλῳ μοναχοὺς! β) Ἡ συνεχῆς μέριμνα καὶ ἀδιάκοπος προσπάθεια διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀγίων Τόπων καὶ τίς ἄλλος πλὴν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἦτο ὁ ἀρμοδιώτερος νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον, ὅπως ἀποστείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Σαλαχεδῖν κατὰ τῶν σταυροφόρων; οὐδὲν δὲ τὸ ἄτοπον ἐν τούτῳ· «οὗτοι γὰρ ἀπεφάνθησαν . . . φθορεῖς τε καὶ λυμαντῆρες τῆς ἀγίας Γῆς» (Παλαμᾶς υνγ').

Τοὺς ἰσχυροὺς τούτους λόγους θέλουσι ν' ἀγνοῶσι σκοπίμως οἱ λατῖνοι συγγραφεῖς καὶ συγγέουσι δαινῶς τὰς ἱστορικὰς ἐνδείξεις περὶ τῶν κατόχων τῶν ἀγίων Τόπων μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν σταυροφόρων· ἀλλὰ τίς θὰ ἐπίστευεν, ὅτι ὁ Ἰσαάκιος συγκατετέθη νὰ ἰδρυθῇ τέμενος ἐν τῇ Βασιλευούσῃ καὶ ν' ἀπαγγέλληται δημοσίᾳ τὸ ἀλλάχ ἐλ ἀλλάχ χωρὶς νὰ λάβῃ ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸν ἐλληνικὸν κληρὸν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως; Οἱ εὐρωπαῖοι δὲν ἔχουσι πρὸς τοῦτο πηγὰς, διότι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην (1187-1192) οὐδεὶς προσκυνητῆς ἠδύνατο ἐξ αὐτῶν νὰ πλησιάσῃ εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ δὲ ταῦτα ἡ αὐτὴ σχεδὸν ἐξηκολούθει κατάστασις (βλ. Ἀρχ. Καλλίστ. Α' σ. 423 ἐ.) καὶ παρ' ὄλῳ, ὅτι διὰ τῆς συνθήκης, ἣν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος συνῆψε μετὰ τοῦ Σαλαχεδῖν, ἐπιτρέπη ἢ δίοδος εἰς τοὺς προσκυνητάς, λατινικοὺς κληρὸς οὐδαμοῦ ἀναφέρεται. Ἡ α' § τοῦ Ἀρχ. Καλλίστου ἐξαντλεῖται εἰς τὰς ἀμφισβητήσεις ταύτας χωρὶς νὰ λύσῃ ἐντελῶς τὸ πρόβλημα, διότι αἱ ἐνδείξεις δὲν ἀποτελοῦσιν ἀποδείξεις. Ἡ Β' § λύει τὸ πρόβλημα.

«Ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίσκεψις τῶν ἀγίων Τόπων ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σερβίας Σάβα 1225-1237». (σ. 430 ἐ.).

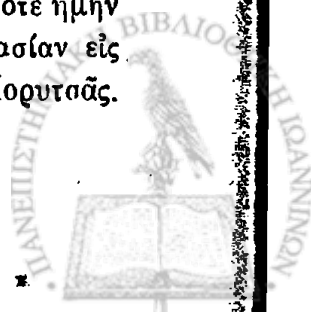
Τὸ «Ἅγιον Ὅρος», ὁ ἕτερος πόλος, περὶ ὃν ἀπὸ τῶν «Ἁγίων Τόπων» ἐπιστρέφοντα κινουῦνται διὰ τῶν αἰώνων τὰ

στίφη τῶν εὐλαβῶν προσκυνητῶν, εἶναι πηγὴ ἀνεκμετάλλευτος δυστυχῶς μέχρι σήμερον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἁγίου Τάφου καὶ τῶν Παλαιστινιακῶν μονῶν ¹⁾. Καὶ οὐ μόνον οἱ προσκυνηταί, ἀλλὰ καὶ οἱ μοναχοί, Ἱερσολυμίται καὶ Ἀγιορεῖται, εὐρίσκονται μέχρι δεῦρο εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν. Οἱ βίοι τῶν ἁγίων καὶ τὰ παντοειδῆ συναξάρια μαρτυροῦσι περὶ τοῦ πράγματος. Ἐὰν πᾶς χριστιανὸς ἐθεώρει ὑποχρέωσιν τὸ προσκύνημα, πολὺ μᾶλλον οἱ μοναχοὶ καὶ δὴ οἱ ὄσιοι ἐκείνοι πατέρες, νὰ προσκυνήσωσιν εἰς τὸν τόπον, «οὗ ἔστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου». Εἰς τούτων εἶναι καὶ ὁ Ἀγιορεῖτης ἅγιος Σάβας, οὗτινος τύποις ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Παλαιστινίου εταιρείας τῷ 1884 ἐν Πετρούπολει τὸ «Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἁγίου Σάβα ἀρχιεπισκόπου Σερβίας» γραφὸν ὑπὸ Θεοδοσίου μοναχοῦ τῆς μονῆς Χιλιανδαρίου (ἐκτενέστερον τοῦτο. ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ βιογράφου αὐτοῦ Δομετιανοῦ). Ὁ ἅγιος οὗτος ἐλθὼν ἔτυχεν ἐν Ἱεροσολύμοις λαμπρᾶς ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ τότε Πατριάρχου Ἀθανασίου, ἐτέλεσε τὴν ἱερὰν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν εὐλογίαν καὶ ἄδειαν ἀκωλύτως ἱερουργεῖν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καὶ τοῖς ἁγίοις Τόποις, ἀνθ' ὧν καὶ πολλὸν χρυσὸν διένειμε πρὸς μνημόσυνον τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βασιλέως Στεφάνου Β'. Τότε εὐγενῶς παρεχωρήθη αὐτῷ χάριν τῶν Σέρβων προσκυνητῶν ἢ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου ἐν τῇ ἀγ. Σιών. Ζητήσας ἔλαβε πολλὰ ἅγια λείψανα, ἱερὰ ἄμφια καὶ σκεύη ἀγοράσας ἔφερεν εἰς Σερβίαν.

Τὸ β' ἐπεσκέψατο ὁ ἅγιος Σάβας τοὺς ἁγίους Τόπους περὶ τὰ ἔτη 1233-1237 ἀποβιβάσθεις εἰς Πτολεμαῖδα καὶ κατέλυσεν εἰς τὸ τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα μετόχιον, ὅπερ ἀπὸ τῶν Λατίνων ἐξαγοράσας ἀπέδωκε τῇ μονῇ, εἰς

1) Μὲ τὸν μακαρίτην Ἀρχ. Κάλλιστον ἐγνωρίσθη τῷ 1930, ὅτε εἶχεν ἔλθει ὡς μέλος τῆς «Διορθοδόξου ἐπιτροπῆς» εἰς Ἀθῶν, καὶ ἐγὼ τότε ἤμην πρωτεπιστάτης τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος. Ὑπεσχόμην δὲ συνεργασίαν εἰς τὴν Ν. Σιών καὶ ἔγραψα μέχρι τοῦ 1939, ὅτ' ἔφευγον ἐκ Κορυθαῖς.

Ἱεροσόλυμα δὲ διέμεινεν εἰς τὸ ἴδιον πλεόν μοναστήριον Ἰωάννου τοῦ θεολόγου. Ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ κατελθόντος εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Ἐφιλοδώρησε δὲ πλουσίως καὶ αὐθις εἰς πάντας τοὺς ἁγίους Τόπους, εἰς τὴν Λαύραν καὶ τὰς λοιπὰς μονὰς τὰ πλούτη του. Τώρα ἀπῆλθε καὶ εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας καὶ τὰς μονὰς Νιτρίας καὶ Θηβαΐδος μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὄρους Σινᾶ, ὅπου διῆλθε τὸ στάδιον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς· ἐπανελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐτέλεσε τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Γάφον, μετέβη εἶτα καὶ εἰς Ἀντιόχειαν¹⁾.

1) Πολλαπλᾶ παρουσιάζονται τὰ μαρτύρια τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀποδημίας τοῦ ἁγίου Σάβα ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσῃ ἐν Ἄθῳ μονῇ τοῦ Χιλιανδαρίου, ὅπου ἐγκατεβίωσεν ὡς μοναχὸς μετὰ τοῦ πατρὸς του βασιλέως Στεφάνου Νεμάνια Α', ὃν μετωνόμασε Συμεών· τὰ δῶρα τῶν μάγων λίβανος καὶ σμύρνα, μέρος τῆς «καιομένης Βάτου» ἢ «Τριχεροῦσα» Θεοτόκος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ μὲ τὴν κοπεῖσαν χεῖρα, ἢ «Πατερλίτσα» τοῦ ἁγίου Σάβα (ἐν Καρναῖς) καὶ πρὸ παντὸς δύο μεγάλα τεμάχια, τοῦ τιμίου σταυροῦ, τὸ ἐν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτζη, ὃν ἐπεσκέψατο κατὰ τὴν πορείαν (βλ. περὶ πάντων τούτων ἐν ἐκτάσει Συμυρνάκην «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», Ἀθῆναι 1903, σ. 490-491, 499, 501. Episkop Nik. Ruzitschitsch, gross-Zupan Stephan Nemanja und seine Bedeutung für den serbischen Staat und die serbische Kirche. Jena 1897, Badea Ciresonu, Calataria mea la St. Munte Athos, Palestina si Egipt ἐν «Biserica ortodoxa româna XXX, 1906, σ. 938 D. N. Anastasijvisch, Περιοδ. Βελιγραδίου Glas, τόμ. πρῶτ. 1911, σ. 135-140. Τοσαύτη δὲ τότε ἦτο ἡ εὐλάβεια τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ἀθωνικῆς Σερβικῆς μονῆς, ὥστε κατ' ἀπομίμησιν ὠνόμασαν τὴν μεταξὺ τοῦ Χιλιανδαρίου καὶ παραλίας μονὴν τοῦ «Πύργου τοῦ ἁγ. Βασιλείου» κατ' ἀπομίμησιν τῆς μονῆς τοῦ «Πύργου τοῦ ἁγ. Σάβα» ἔγγυς Ἱεροσολύμων, καὶ μετόχιον ἐν Θεσσαλονίκῃ «ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ ἁγίου Παραμόνου» «Ἱερουσαλήμ ἁγία» (βλ. Actes de chiliandar, Πετροῦπολις 1905, 25, σ. 54 κ. ἄ. Vie de St. Symeon et de St. Sabba, traduction de Palcoslave . . . par A. Ghodjko Paris 1858.

Ταῦτα ἐν ἐκτάσει ἐκθέσας ὁ Κάλλιστος συμπραίνει ἐκ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ, «ὅτι ὁ κανονικὸς καὶ νόμιμος ὀρθόδοξος Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων κατέχει ἐν Ἱερουσαλήμ τὴν πρὸ τῶν σταυροφόρων θέσιν αὐτοῦ . . . καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μοναχοὶ κυβερνώσι τὰ ἱερὰ προσκυνήματα . . . καὶ παρ' αὐτοῦ ὁ πρωθιεράρχης τῆς Σερβικῆς ἐκκλησίας Σάβας λαμβάνει τὴν κανονικὴν ἄδειαν, ἵνα ἐπισκεφθῇ τοὺς ἁγίους Τόπους καὶ τελέσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν θείαν λειτουργίαν» (σ. 436-437). *Περὶ Λατίνων οὐδεὶς λόγος*, καίτοι ἡ ἐποχὴ αὕτη συμπίπτει πρὸς τὴν δεκαετῆ ἀνακωχὴν τοῦ 1229 μεταξὺ τοῦ Μάλεκ Κάμελ καὶ Φρειδερίκου Β' τῆς Γερμανίας, καθ' ἣν ὑποστηρίζουσι οἱ δυτικοὶ συγγραφεῖς, ὅτι ἀνακατέλαθεν ὁ καθολικὸς κληρὸς τοὺς ἁγίους Τόπους. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος καταλαβὼν καὶ τὴν Σικελίαν ἦλθεν εἰς πλήρη ρῆξιν πρὸς Γρηγόριον τὸν Θ', ὅστις ἀσπονδὸς ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων, ὅσον φίλος ἦτο ὁ Φρειδερίκος, οὐδεμίαν ἐδκαιρίαν παρέλιπε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολήν. Ἐστειλε πρέσβεις πρὸς Ἰωάννην Βατάτζην, πρὸς ὃν εἶχε συνάψει φιλίαν ὁ Γερμανὸς καὶ ἔσυρεν αὐτὸν πρὸς τὴν καταχθόνιον πολιτικὴν του ¹⁾. Εἰς ἐπιστολὴν του ἑλληνιστὶ γεγραμμένην ὡς «Ῥωμαῖος» αὐτοκράτωρ ἐξαίρει τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν ἑτέρᾳ πρὸς τὸν αὐτὸν Βατάτζην, ὃν ὀνομάζει «πεφι-

1) Λίαν διαφωτιστικὸν εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα εἶναι τὸ ἄρθρον τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. Μιχ. Δένδια ἐν ἐπετηρ. ἔταιρ. Βυζ. σπουδ. ΙΓ, 1937, σ. 400-411, ἐνθα καὶ ἡ βιβλιογραφία περὶ τοῦ φιλέλληνος καὶ ἑλληνομαθοῦς αὐτοκράτορος, ὅστις, ἐὰν δὲν εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τοὺς ἄλλοπροσάλλους δεσπότας Νικαίας καὶ Ἡπείρου θὰ κατώρθου γενναῖα ἔργα ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν γένει. Ἦτο εὐκαιρία, διότι τῷ 1226 ἀποθανόντος τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος ἀνέλαβεν ὁ ἐνδεκαετῆς ἀδελφὸς του Βαλδουίνος Β', ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὸ καταρρέον κράτος, ἀλλ' ὁ Βατάτζης συνεμάχησε μετὰ τῶν Βουλγάρων.

λημένον Γραικὸν βασιλέα» καὶ «περιπόθητον γαμβρὸν» αὐτοῦ¹⁾ ἐλέγχει τοὺς Δυτικούς, ὅτι προσπαθοῦσι νυχθημερὸν «ἵνα κατὰ εἰωθὸς ζιζάνια σπείρωσιν ἀναμεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ . . . » (αὐτ. σ. 402, 1): ὅθεν ἐν τῇ σχολιαζομένῃ ὑπὸ τοῦ κ. Δένδια ἐπιστολῇ τοῦ Φρειδερίκου πρὸς Βατάτζην, ἣν καὶ ἐν τέλει δημοσιεύει ἐν λατινικῷ κειμένῳ, γίνεται «λόγος περὶ κλονισμοῦ τῶν τέως ὑφισταμένων μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων φιλικῶν σχέσεων ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Βατάτζη, ὁ ὁποῖος δὲν φαίνεται νὰ ἀδικαίωσε τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐξ ἀντιδιαστολῆς πρὸς τὸν Πάπαν ἀμέριστον ἐμπιστοσύνην τοῦ Φρειδερίκου Β' . . . ὅτι ὁ Βατάτζης ἠτοιμάζετο τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν φιλίαν τοῦ Φρειδερίκου τρεπόμενος πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν του. Οἱ γνωρίζοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ Φρειδερίκου Β' δὲν θὰ δυσκολευθοῦν, ἐπιφέρει ὁ σχολιαστής, καθόλου ν' ἀναγνωρίσουν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τούτους τὸν Πάπαν καὶ τοὺς Γουέλφους. Μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Φρειδερίκου ἡ ἐχθρα ὑπῆρξε διαρκῆς, ἀκόμητος καὶ ἀδυσώπητος. Πραγματικὸς συμβιβασμὸς μεταξὺ τῆς ἀγίας ἑδρας καὶ τοῦ Γερμανοῦ Φρειδερίκου, ἄρπαγος τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας, φεοῦδου τοῦ ἀγίου Πέτρου, οὐδέποτε ἐπετεύχθη» (σ. 404). Ἐξ ὧν τούτων ἄρδην καταρρίπτεται τὸ ἐπιχείρημα τῶν δυτικῶν χρονογράφων περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἱερατείου εἰς τοὺς ἀγίους Τόπους, ὄντας ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, μεθ' ὧν κατηγορεῖται, ὅτι συναγελαζόμενος συνέτρωγεν ὁ Φρειδερίκος. Ἦτο λίαν ριζικὴ ἢ ἀντίθεσις καὶ διαφωνία τούτου πρὸς τὸν Πάπαν, ἣτις καὶ ὤθησεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἑλληνας, γείτονας

1) Ὁ Φρειδερίκος εἶχε συνάψει εἰς γάμον πρὸς Ἰωάν. Βατάτζην τὴν κόρην τοῦ Κωνσταντῖαν (Ἄνναν τῶν Βυζαντινῶν): ἔνεκα καὶ τῶν στενῶν τούτων συγγενικῶν σχέσεων, ἐὰν ὁ Βατάτζης δὲν ἦτο ἱστραμμένος (μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Β' δυστυχῶς) πρὸς τὸν Πάπαν, οἱ Λατῖνοι δὲν ἀνέμενον τὸν Μιχ. Παλαιολόγον, διὰ νὰ ἐκκενώσωσιν τὴν Κων/πολιν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Βαλδουίνου Β', συνῆπτεν ἀνακωχὴν! Ἐκάλει εἰς σύνοδον τῷ 1234 τοὺς παπιστὰς καὶ συνεζήτησαν ἐν Νικαίᾳ ν' ἄρουν τὰς διαφορὰς!

αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ στασιαστὰς τοῦ πάπα. Ἐντεθθεν ἐξηγεῖται διατὶ ὁ ἀρχιεπ. Σερβίας κατηυθύνθη ἐλευθέρως πρὸς πᾶσαν γραμμὴν καὶ ἔτυχε τῆς μεγαλοπρεποῦς δεξιώσεως παρὰ τοῦ Βατάτζη προπεμπόμενος διὰ βασιλικοῦ πλοίου καὶ τιμητικῆς συνοδίας¹⁾. Ἐν τέλει ὁ Φρειδερίκος, ἀφοῦ ἤκουσε τὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Θ', ἠναγκάσθη τῷ 1227 ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ε' σταυροφορίας καὶ διὰ τῆς εὐστρόφου πολιτικῆς, ἐπωφεληθεὶς τῆς μεταξὺ τῶν Σουλτάνων Αἰγύπτου καὶ Συρίας ρήξεως, ἐπέτυχε μετὰ τινος μάχας νὰ συνάψῃ τῷ 1229 τὴν μετὰ τοῦ Αἰγυπτίου συνθήκην, δι' ἧς ἀπεδίδοντο τοῖς Χριστιανοῖς τὰ Προσκυνήματα σχεδὸν πάντα. Ἐν τούτοις ὁ πάπας ἠρνήθη ἀμέσως ν' ἀναγνωρίσῃ. Ἄλλ' ὁ Γερμανὸς μονάρχης παρὰ τὸν πόλεμον τοῦ λατινικοῦ κλήρου εἰσῆλθε μόνος του εἰς τὸν ἅγιον Τάφον καὶ ἐπέθηκεν ἰδιοχείρως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέμμα λαβὼν ἀπὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἄλλην καταλληλοτέραν δὲν ἀνέμενεν ὁ ἐν ἐπιφυλακῇ παραμονεύων Πατριάρχης Ἀθανάσιος νὰ ἐγκατασταθῇ μετ' ὄλου τοῦ κλήρου καὶ τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ἅπερ εἶχε καταπατήσει ἀνέρος λατῖνος ἐπιβάτης. Ὡστε τὸ «ἔδοιπορικὸν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Σερβίας Σάβα» ἀναπαρίστησι πραγματικὴν κατάστασιν. Τὰ ἐφεξῆς γεγονότα εἶναι ἐκτὸς τοῦ θέματος. Ἡ παρέκβασις ἐγένετο πρὸς

1) Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον περὶ τοὺς Ἕλληνας τούναντιον ἡ θέσις τοῦ καθολικοῦ κλήρου ἐν τῇ Ἀνατολῇ χαρακτηρίζεται νῦν οἰκτρὰ, ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν Σαρακηνῶν (βλ. αὐτ. σ. 406 περὶ τῶν δύο Φραγκισκανῶν ἐλευθερωθέντων «ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας» τῷ 1232 καὶ ἀφικομένων εἰς Νίκαιαν). Ἡ συνθήκη, εἰ καὶ ἀνεγνωρίσθη τῷ 1230 καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα, δὲν ἴσχυε διὰ τοὺς δυτικούς προσκυνητὰς, ἐχθρικῶς διακειμένους πρὸς τὸν Φρειδερίκον. Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ιστοριογράφοι τῶν ἐξακολουθοῦσι διαμνημονεύοντες τὸν Πατριάρχην τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔξασκοῦντα τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα (βλ. Lavisse-Rambaud, Hist. général II, Paris 1893, σ. 200 ἔ). Μετριοπαθέστερος εἶναι ὁ Φραγκισκανὸς Liévin de Hamme, Guide de la Terre Sainte, 1897, 228.

παρ' αὐτῶν κατ' ἔλεος τὴν ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Σιών (ἡμετέρα γὰρ ἦν τότε) μετὰ τῶν περι αὐτὴν οἰκημάτων· ἀλλ' ὕστερον καὶ ταύτης ἀποστερηθέντες (βλ. σημ. 3) ἔλαβον παρὰ τῶν Ἰβήρων δι' ἐνοικίου τὸ ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλήμ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἢ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ ἐπονομαζόμενον . . . καὶ μέχρι καιροῦ ἐπλήρωναν αὐτοῖς τὸ ἐνοίκιον, ὕστερον δὲ ἰδιοποιήσαντες κατεκράτησαν δυναστικῶς ἐκεῖνο καὶ κατακρατοῦσιν ἄχρι τῆς σήμερον¹⁾».

Ἡ φιλάνθρωπος αὕτη πράξις ἐγένετο ἡ ἀπαρχὴ τοῦ κακοῦ· ὁ μὲν μόνον τὸ ρυγχος, ὅταν κατορθώσῃ καὶ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ βυτίον τετέλεσται τὸ φθοροποιὸν αὐτοῦ ἔργον! ἦτο τὸ σύνθημα τῶν ἀτελευτήτων καὶ σκληρῶν ἀγώνων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, οἷους σπανίως ἀναφέρει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Οἱ πλείονες εὐτυχῶς τῶν Σουλτάνων, μεγάθυμοι ἄνδρες, προσηνέχθησαν εὐνούστατοι πρὸς τὰ ἀπαράγραπτα τῶν Ἑλλήνων δίκαια καὶ αἱ κυβερνήσεις αὐτῶν, ὁσάκις δὲν ἐπηρεάζοντο ἐκ πολιτικῶν τῆς χώρας συμφερόντων, ἐδίκαζον ἀκριβοδικαίως τὰς διαφοράς. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο παράδειγμα ὀφείλεται εἰς τὸν Σελῆμ Α' (1512-1523) ὅστις πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης χαρᾶς ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Ἱερουσαλήμ (1517) ἀνεγνώρισε δι' ἐπισήμου πράξεως (Χαττισεριφ) τὴν πλήρη τῶν Ὀρθοδόξων ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων κυριότητα²⁾. Ὁ Πατριάρχης Δωρόθεος

1) Ἀνάλ. Ἱεροσ. σταχ. Γ', σ. 132-133. Ὁ συγγραφεὺς ἔγραφεν ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος· ἦν δραγουμάνος τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Ταῦτα ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὁ ἀπὸ Σιναίου Κωνστάντιος (σ. 233).

2) Τὸν ὄρισμὸν τοῦτον ἐπανάλαβεν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Σελῆμ Σουλεϊμάν, μεγάλως ἐκτιμήσας τὸν διάδοχον τοῦ Δωροθέου, τὸν ἐξ Ἀραχώβης τῆς Π/νήσου Γερμανὸν (1534-1579) τὸν πρῶτον τῶν μεγάλων ἑλλήνων Πατριαρχῶν μετὰ τὴν ἀραβοκρατίαν. Οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ ἀκοίμητοι φρουροὶ τῶν προνομίων ἀνακαινιστῶν καὶ ἐν γένει οἱ σωτήρες τῶν ἁγίων Τόπων καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Κρῆς Νεκτάριος καὶ οἱ δύο Ἀθηναῖοι Ἐφραίμ καὶ Παρθένιος μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

(ἀραβ. Ἀττάλλας) ὑπεδέξατο μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν προσηκόντων δώριον τὸν κατακτητὴν τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης θριαμβευτικῶς εἰσερχόμενον εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν· ὅθεν γράφει: «Ὁ οὖν Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων Ἀττάλλας μετὰ τῶν λοιπῶν καλογήρων καὶ ὑποτελῶν ἐξητήσατο, ἵνα τὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ κειμένας ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια καὶ προσκυνήματα ἔχωσι καὶ πάλιν καθὼς καὶ ἀπ' ἀρχῆς, ὑπὸ τὴν κυριότητα καὶ χρῆσιν των κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀκτιναμὲν τοῦ Ὁμάρ καὶ κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν προπαρελθόντων βασιλέων» (λεπτομερῆς καταγραφή ὅλων τῶν προσκυνημάτων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ χωρία ἔτι) «καὶ ἵνα ὡσιν ἐλεύθεροι διόλου ἀπ' ὅλα τὰ βίαια δοσίματα, καὶ ἵνα μὴ ἐνοχλῶνται ἀπὸ κανένα ἄλλο ἔθνος... ἀλλ' ἀπὸ πασῶν τῶν φυλῶν ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων νὰ πρωτεύῃ¹⁾». Ἐνταῦθα πλὴν τῶν Ῥωμαίων, ὅπως ἐλέγοντο οἱ Ὀρθόδοξοι, εἰς κανὲν ἕτερον ἔθνος καὶ λαὸν ἀναγνωρίζονται δικαιώματα, ἀλλὰ θεωροῦνται «τῷ Πατριάρχῃ ὑποκείμενοι Γκιουρτζήδες, Χαμπέσιοι (Ἰβήρες, Ἀβυσσηνοὶ) καὶ Σέρβοι καὶ ὅλα τὰ ἀφιερώματά των καὶ οἱ μητροπολίται καὶ οἱ καλόγηροι» (αὐτ. σ. υοβ'). Οἱ Λατῖνοι οὔτε ἀναφέρονται οὔτε ἀκούονται.

Πρώτη ἀβθαιρεσία αὐτῶν ἐγένετο ἐπὶ Γερμανοῦ Α' τῷ 1538 ἀπόντος πρὸς συλλογὴν ἐλαίων εἰς τὰ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τότε Ἰσθησαν ἀλτάριον ἤτοι θυσιαστήριον εἰς τὴν ἁγίαν ἀποκαθήλωσιν καὶ ἐλειτούργουν, ἀλλὰ σπεύσας ἐκεῖνος ἀνέτρεψεν αὐτὸ καὶ κατῶρθωσε μεταβάς εἰς Κ/πολιν νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Σουλεϊμάν νέον φερμάνιον ὁμοιον τῷ πρώτῳ (Παλαμᾶς σ. υπα'). Οἱ ἐν Βηθλεὲμ πατέρες τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ κατὰ τὸ ἔθος ἦλθον εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἀφήσαντες τὰς κλεῖδας

1) Τὸ σπούδαῖον τοῦτο ἔγγραφον ἐδημοσιεύθη τὸ α' ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ (ἐνθ' ἄνωτ. σ. υο' - υοβ').

τοῦ θεοδόχου Σπηλαίου εἰς τοὺς παρεπιδημοῦντας ἀνεῖ Λατίνους πατέρας παραγγείλαντες ν' ἀνάψωσι τὰς ἀκοιμήτους κανδήλας. Ἐπανελθόντες τὴν ἐπαύριον ἐκ τῆς ἀγίας Πόλεως καὶ ζητήσαντες τὰς κλεῖδας, οὐ μόνον δὲν ἔλαβον, ἀλλ' ἐξυβρίσθησαν ὑπὸ τῶν φράρων, οἵτινες καὶ χρήμασι διαφθείραντες τοὺς Τούρκους ἐγένοντο ἀρπακτικῶς καὶ δολίως κύριοι τοῦ θεοδέγμονος Σπηλαίου. Τούτῳ ἕτερον κακὸν ἐπισυμβαίνει. Ἐλθὼν Γάλλος πρεσβευτὴς καὶ προσενεγκὼν τοῖς ἐπιτοπίοις κριταῖς 6000 χρυσᾶ πείθει αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι καὶ τὸν Γολγοθᾶν. Ἄλλ' ὁ Σωφρόνιος διπλασιάσας τὸ ποσὸν ἀνεκτήσατο τὸν Κρανίου τόπον, τὸ νότιον μέρος παρέμεινεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τοὺς Λατίνους¹⁾. Κατὰ Συμαίον ὁ Πατριάρχης τότε ταραχθεὶς . . . . ἀπῆλθεν εἰς τὸν κριτὴν τοῦ τόπου καὶ τὰ χρυσόβουλλα τῶν βασιλέων ἔδειξε . . . . καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κριτοῦ ἐπανάλαβεν ὁ Πατριάρχης καὶ τὸ ἅγιον Σπήλαιον καὶ τὸν ἅγιον Γολγοθᾶν καὶ ἐξώσθησαν ἐκεῖθεν οἱ φράροι²⁾ ».

---

1) Ταῦτα κατὰ περίληψιν ἐκ τῆς Ἱεροσολυμιᾶδος τοῦ Παλαμᾶ σ. υπε'. Ὁ βουλόμενος διεξοδικώτερον νὰ ἐνδιατρίψῃ εἰς ταῦτα διεξίτω τοῦ Μαξίμου Συμαίου τὴν Πατριαρχ. ἱστορίαν «ἀπὸ τῆς ἕκτης οἰκ. συνόδου ἄχρις ἔτους 1810» ἐν ἀναλ. Ἱεροσ. σταχ. Γ', σ. 42 ἔ. Ὁ συγγ. ἦν Ἀρχιμανδρίτης καὶ σχολάρχης.

2) Αὐτ. σ. 43. Ἄλλ' οἱ φράτορες εἶναι τρομεροὶ «πάλιν ταραττονται καὶ φλωρία πολλὰ τῷ ἐπάρχῳ τῆς Ἱερουσαλήμ Ἀπουφούλη δόντες παρεκάλεσαν νὰ θανατώσῃ τὸν Πατριάρχην» ὅστις κατὰ τὴν αἰτησίαν τῶν καὶ πλέον καὶ τὸ πρῶτιστον διὰ τὰ φλωρία ἐφυλάκισεν τὸν θεῖον Θεοφάνην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸ ἑσπέρας ἐλθὼν εἰς τὸν κριτὴν παρεκίνησε αὐτὸν . . . νὰ θανατώσῃ τὸν Πατριάρχην, ἀλλ' ὁ κριτὴς οὐδαμῶς ἠθέλησεν εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἀποστείλας ἐξήγαγεν αὐτὸν τῆς φυλακῆς» σ. 43. Πλὴν τοῦ στραγγαλιστοῦ τῆς ἀληθείας χρυσίου οἱ Λατῖνοι μετεχειρίζοντο κατακόρως τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην καὶ τὴν πλαστογραφίαν (βλ. Κωστάντιον σ. 266-267).

Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Θεοφάνης δραπετεύσας ἐξ Ἱεροσολύμων, ἵνα σώσῃ τὴν κεφαλὴν του, ἔρχεται εἰς Κ/πολιν «κρίνεται εἰς τὸ βασιλικὸν ντιβάνιον, λαμβάνει τὰ νικητήρια, δείκνυται οἱ φράροι ἄδικοι, ὁ Σουλτάν Μουράτης δωρεῖται χρυσόβουλλον τῷ Πατριάρχῃ· βεβαιοῖ αὐτῷ τὰ προσκυνήματα, ἀποσπᾷ αὐτά, ἤγουν τὴν Ἐκκαθίλωσιν, τὸν Γελογοθᾶν καὶ τὸ ἅγιον Σπήλαιον ἀπὸ τῶν φράρων» ἔτι καὶ τὸν κήπον καὶ τὴν αὐλὴν, ὅπου καὶ τὰ μνήματα. Αὐτὰ ἦσαν τὰ προοίμια τῶν ἀντιχριστιανικῶν πράξεων τῶν Λατίνων, οἵτινες δὲν ὠρρώδησαν νὰ προβῶσι καὶ μέχρι φόνου μόνον καὶ μόνον νὰ κατακτήσωσιν ἔδαφος.

4. Ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπ. κρατῶν διὰ τοὺς Ἁγ. Τόπους
— Δοσίθεος ὁ Νοταρᾶς καὶ οἱ Κιουπρουλήδες Μ. Βεζύραι
θερμοὶ προστάται — Σκληροὶ πρὸς τοὺς Γάλλους πρέσβεις
ἀγῶνες — Ὁ Θεοφάνης προσεταιρίζεται Μουράτ τὸν Δ΄
— Ἐκδοσις σπουδαίου διατάγματος.

Πᾶς τις ἀνέμενεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες τόσο γυναικῶς ἐπεκύρωσαν τὰ ἀνεγνωρισμένα προνόμια τοῦ Πατριαρχείου, μίαν καλλιτέραν περιόδον. Δυστυχῶς δὲν συνέβη τὸ τοιοῦτον. «Δρυὸς πεισούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται». Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, τὸ ἀπέραντον κράτος ἦτο πλούσιον διὰ τοὺς Εὐρωπαίους ἔδαφος πρὸς ἐκμετάλλευσιν· καὶ αἱ Δυτικαὶ δυνάμεις ἐνόμισαν, ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἐπέτυχον διὰ τῶν σταυροφοριῶν, θὰ ἠδύνατο γῦν εὐκοπώτερον νὰ κατορθώσωσι διὰ τῆς διπλωματίας καὶ τῆς λεγομένης συναλλαγῆς. Ἡ Τουρκία διὰ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν νέαν

1) Ἱεροσόλυμ. Σταχυολογία σελ. 44.

πρωτεύουσαν διεξήγε πανταχόθεν πολέμους άμυντικούς τε και έπιθετικούς· ήτο λαμπρά εύκαιρία έπομένως δια την δολοπλόκον πολιτικήν, ήν μάλιστα προς κατάκτησιν τών άγιών τόπων έχειριζετο ως επί το πλείστον το Βατικανόν¹⁾. 'Εθεώρουν οί Λατίνοι έαυτούς ήδικημένους τότε, διότι πάντα τά προσκυνηματα ο Σελήμ Α' έθεσεν εις την κυριότητα τών 'Ορθοδόξων, αυτό ήτο έφεξής το μήλον της έριδος. "Ηθελον συγκυριαρχίαν, δπερ αύτοί ουδέποτε βεβαίως θα άνεγνώριζον εις άλλους. Αύτην την αίτιαν έχει ο τρομερός άγών, οστις διεξήχθη επί τρεις δλοκλήρους αιώνας! Υπεδαύλιζον αυτόν 'Αρμένιοι, Κόπται και πάσαι αί άλλαι φυλαι και πρό παντός οί προσκυνηταί Ευρωπαίοι, οίς ήνοιγησαν αί πύλαι, αί κεκλεισμένοι επί άραβοκρατίας. Τούτους προσεκάλουν οί έν Συρία από της Λατινοκρατίας έγκατασταθέντες Φραγκισκανοί, ως και έν άλλοις κέντροις της διαλυθείσης Βυζ. αυτοκρατορίας. Αύτοί δέ ήσαν υπό την προστασίαν τών Γάλλων, οθεν οί βασιλείς έθεώρουν έργον «εύγενοδς έμπνεύσεως την υποστήριξιν αύτών και τών προσκυνητών έναντι τών τουρκικών άρχών²⁾ και ίδρυσαν έπειτα και την «έταιρείαν τών Ιερών άποστολών» έν Παρισίοις, ήτις επλήρωνε τά έξοδα του ταξιδίου των.

Πρώτος εκ τών Ευρωπαϊών μοναρχών Φραγκίσκος ο Α' συνήψε τώ 1535 συνθήκην έν Βελιγραδίω μετά της Τουρκίας

---

1) Πάντοτε ώφελείται ο Πάπας να έπεμβαίη. 'Εσχάτως επειδή το κτίριον του ναού της 'Αναστάσεως έθεωρήθη επισφαλές, ένεκα βλάβης επνεχθείσης εκ του βομβαρδισμού, επρότεινεν ο αντίπρόσωπος Mousignore Testa εις τον βασιλέα 'Αμπτάλλαχ σχέδιον άνοικοδομήσεως έν πάση λεπτομερεία (βλ. «Φωνήν εκκλησίας 1-11-50»). 'Αλλ' άπερρίφθη.

2) Βλ. Voyage religieux en Orient par M. l' Abbé J. H. Michon, Paris 1854², τόμ. I-II δέν είναι άμερόληπτος ο συγγραφεύς, οπως ο εύλαβής τραπιστής Marie-Joseph de Géramb, δημοσιεύσας το περισπούδαστον εις ειδήσεις έργον: «Pèlerinage à Jérusalem et au Mont Sinaé en 1831, 1832 et 1833 τομ. I-III, Paris 1836².

κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τούτου ἕνεκα ὁ Σουλεϊμάν ἀνεγνώρισεν αὐτῷ σπουδαία πολιτικά καὶ ἔμπορικά προνόμια καὶ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ἐν Ἀνατολῇ Λατίνους κληρικούς, ἱεραποστόλους καὶ προσκυνητάς, εἰς τρόπον ὥστε κατὰ Κάλλιστον (Β', σ. 21) ἡ Ἀνατολή κατήντησε προτεκτοράτιον τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ Γάλλος πρέσβυς εἶχε τὸ προβάδισμα ἐξ ὅλων τῶν συναδέλφων του ἐν Κων/πόλει. Οἱ Φραγκισκανοὶ κρατοῦντες τὰ μέρη ἐν τῷ Ναῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῷ ἁγίῳ Σπηλαίῳ ἀπεπειράθησαν νὰ τοποθετήσωσι καὶ θυσιαστήριον εἰς τὴν Ἀποκαθήλωσιν, ἀλλ' ἀντιστάσεως οὐσης ἐτέθη εἰς τὸν Γολγοθᾶν, ὡς δρᾶται καὶ νῦν. Ἄλλ' ἦλθε καὶ ἡ σειρὰ τῆς κραταιᾶς ἤδη Ρωσίας νὰ ἀντιδράτῃ κατὰ τῆς τοιαύτης τῶν Γάλλων πολιτικῆς¹⁾. Ἰωάννης ὁ Τρομερὸς εὐμενῶς δεξάμενος τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ, μοναχὸν Ἀρσένιον, διεβίβασε πρὸς αὐτὸν γράμμα μετ' ἐλεημοσύνης. Οὗτος τῷ 1550 ἀπαντῶν διὰ δύο μοναχῶν ηὐχαρίστει καὶ ἐξέθετε τὰς μεγάλας ἐξ ἐπισυμβάντος σειμοῦ ζημίας τῶν προσκυνημάτων. Μετὰ 9 ἔτη μόλις ὁ Τσάρος ηὐδόκησε νὰ πέμψῃ 1000 χρυσαῖα νομίσματα καὶ πολύτιμον σισύραν. Οὗτος ἀνεγνωρίζετο καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κ/πόλεως προστάτης τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ὑπερασπιστῆς τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. (βλ. Καλλ. Β' σ. 24-26). Τῷ 1582 ἦλθεν ὡς προσκυνητῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ρῶσος Ποζνιακῶφ κομιστῆς δώρων τοῦ Ἰωάννου, ὅστις ἀφήκε σπουδαίας εἰδήσεις περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων διακυβερνήσεως τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ ἐπεσκέψατο μετὰ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας καὶ τὸ ἕρος Σινᾶ. Δαψιλέστερος πρὸς τὸν ἁγ. Τάφον ὑπῆρξεν ὁ νέος τσάρος Θεόδωρος (σ. 36 ἐ.), ὡς καὶ ὁ βόρις Γοδούνωφ. Οὗτοι καὶ τὸν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου πεμφθέντα Ἀρχιμανδρίτην Θεοφάνην ἀδεξιῶσαντο τιμητικώτατα καὶ προέπεμψαν μετὰ πλουσίων δωρεῶν.

1) Θ. Οὐσπένσκη, ἀνταγωνισμὸς τῶν λαῶν ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ. Ρωσία καὶ Γαλλία, εἰς τὰς «ἀνακοινώσεις τῆς ρωσ. Παλαιστινείου Ἑταιρείας» τομ. 29, 1926, σ. 14-17 (ρωσ.).

Οὕτω φθάνομεν εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῆς μεγάλης πάλης, τοῦ φοβεροῦ ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ δραματικωτέρου ἀγῶνος ὑπὲρ διασώσεως τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων ἀπὸ τῶν ἀρπακτικῶν δυνύχων τῶν Φραγκισκανῶν. Εἶναι ὁ αἰὼν τῶν μεγάλων πολέμων, οὓς διεξήγαγεν ἡ Τουρκία πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν κατακτήσεων καὶ παγίωσιν τῶν δρῶν αὐτῆς καθ' ὅλα τὰ μέτωπα κατὰ Περσῶν, κατ' Αὐστριακῶν, Πολωνῶν καὶ Ρώσων καὶ κατὰ τῶν Ἑνετῶν (κατάκτησις τῆς Κρήτης 1669). Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἐτερματίσθησαν διὰ τῆς περιφήμου συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699). Οἱ Τούρκοι πρώτην ἤδη φοράν ἐπλησίασαν τοῖς Εὐρωπαίους, ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους ἀποθέμενοι τὴν ἐπιηρμένην, ἣν κατὰ τοὺς προγενεστέρους αἰῶνας εἶχον, ὄφρυν καὶ ἦλθον εἰς συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου διὰ τῆς συνμολογήσεως διαφόρων συνθηκῶν. Ἐκεῖνο, ὅπερ τέως ἐπέβαλλεν ἡ σπάθη τοῦ ἀτιθάσσου νικητοῦ¹⁾, νῦν ἐκανόνιζεν ἡ γραφίς διὰ τῆς εὐφυΐας τῶν διπλωματῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἦλθεν ἡ σειρά τῶν Δυτικῶν νὰ θέσωσιν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τὰς δυνάμεις των κατὰ τὰς συναντήσεις καὶ διὰ τῆς διπλωματικῆς ἐμπειρίας νὰ κερδίσωσιν, ὅτι ἀπώλεσαν ἐν τοῖς ὅπλοις. Ὁ μὲν μέγας ἥρωϊς τῶν Ἀλβανῶν ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ Τούρκοι, οἵτινες δις ἐπολιόρκησαν τὴν Βιέννην καὶ ἐτρομοκράτησαν τὸν κόσμον ὅλον, δὲν εἶναι ἀήττητοι, ἀλλὰ νικῶνται, οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι κατ' ἀρχάς, διὰ νὰ ἀντικρύσωσι τὸν Grand Seigneur ἔκυπτον πρηγεῖς καὶ προσεκύνουν τρίς, ἕως νὰ ἐγγίσωσι καὶ ἀσπασθῶσι τὸ μανικιὸν του²⁾. Ἄλλ' ἔπειτα

1) Κατὰ τὸν Castellan τότε νόμος ἦν ἡ βία καὶ δικαιοσύνη ἢ σπάθη (Letres sur la Morée κ. λ. π. Paris 1820).

2) Σελῆμ ὁ Β' (1567-74) ἔγραφε πρὸς τοὺς Βενετούς: «Ἐγὼ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Προφήτου νὰ διοικῶ καὶ κυβερνῶ τὰ πάντα, ἐγὼ μάστιξ τοῦ Θεοῦ καὶ ξίφος αὐτοῦ, ἐγὼ εἰμι ὁ καταστροφεὺς τῆς Χριστιαν. πίστεως ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῆς ὑψίστης προνοίας τοῦ μεγάλου Θεοῦ» Κούμα Ἱστορίαι ἀνθρωπίνων πράξεων τόμ. Ζ', σ. 422 πρβλ. καὶ Turcogri. Crusius σ. 344,

ἔξοικειωθέντες καὶ λαβόντες θάρρος κατώρθουν τὸ ἴδιον διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς πολιτικῆς, ὅτι δὲν ἐπέτυχον προκειμένου περὶ τῶν ἁγίων Τόπων διὰ τῶν σταυροφοριῶν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁμοῦς δὲν καθυστέρησε καὶ ἡ τουρκικὴ αὐτοκρατορία. Τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐλάμπουναν τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν οἱ Κιουπρουλήδες Ἀλβανοὶ-τέσσαρες ἐν συνεχείᾳ ἀδιασπᾶστω μεγάλοι Βεζύραι. Εἶναι οἱ ἀναμορφωταὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ οἱ προωθήσαντες τοὺς Τούρκους περισσότερον πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐκ χριστιανῶν Ἡπειρωτῶν τὴν καταγωγὴν ἔλκοντες, οὐδόλως ἐγένοντο ταύτης ἐπιλήσμονες καὶ ἐχρησιμοποίησαν πρῶτοι Ἕλληνας Μεγάλους διερμηνεῖς εἰς τὴν τουρκικὴν διπλωματίαν καὶ δὴ τοὺς κορυφαίους, ὁ μὲν πρῶτος τῆς τετρακτύος Μεχμέτ Πασᾶς τὸν δαιμόνιον Χίον Παναγιώτην, ὁ δὲ τελευταῖος Χουσεῖν πασᾶς τὸν περικλεῆ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτον, εἰς ὃν ὀφείλεται τὸ ἀριστούργημα, ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζίκ. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐθαυματούργησε καὶ πάλιν καὶ ἐπεφοίτησεν εἰς τοὺς αὐχμηροὺς τόπους, οὓς ἀπεξήραναν ὁ ἀνατολικὸς τῆς βαρβαρότητος ἀγρὸς καὶ διεσκόρπισε τὰς φωτοβόλους τοῦ πολιτισμοῦ ἀκτίνας· ἀλλὰ καὶ ἡ «Μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν» ἡ γηραιὰ Ἱεροσολυμίτις Ἐκκλησία, δὲν ἀπεκαρτέρησεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς κανονικῆς σταδιοδρομίας της. Τοὺς μεγάλους Πελοποννησίους τοῦ 15' αἰῶνος Πατριάρχας Γερμανοὺς καὶ Σωφρονίους, διεδέξατο ἀπὸ τοῦ 1669 ἐπὶ ἐξηκονταετίαν ὄλην ἢ θαυμαστὴ ξυνωρὶς τοῦ Δοσιθέου καὶ Χρυσάνθου (θεῖος καὶ ἀνεψιός) Νοταράδων, ἐξ Ἀραχώθης τῶν Καλαβρύτων καταγομένων. Οἱ σεπτῶν οὗτοι ἱεράρχαι κατέπληξαν πάντας διὰ τὸν διάθερμον ζῆλον καὶ τὴν βαθυτάτην εὐλάβειαν, σοφίαν καὶ σύνεσιν, σπάνια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δῶρα, δι' ὧν ὑπερήσπισαν μετὰ πρωτοφανοῦς δραστηριότητος τοὺς ἁγίους Τόπους, πᾶσαν αὐταπάρνησιν καὶ αὐτοθυσίαν ἀποδείξαντες ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν ὑψηλῶν καθηκόντων· ἀκάματοι καὶ σοφώτατοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας σκαπανεῖς, ἀσυναγώνιστοι τοῦ θεοῦ λόγου κήρυκες καὶ τῶν δογμάτων τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν

πίστεως ὑπερασπισταί, ἀλλὰ καὶ ἐκοίμητοι φρουροὶ τῶν ἱερῶν καθιδρυμάτων, πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνακαίνισιν τῶν ὁποίων κοπιώδεις πορείας ἀνελάμβανον εἰς ὑπερβολικὰς κακουχίας ὑπεβαλλόμενοι, περιοδεύοντες καὶ συλλέγοντες τὸν ὄβολόν τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀγιοταφίτικὴ Ἀδελφότης δικαίως σεμνύνεται, διότι ἔχει νὰ ἐπιδείξη τοιαύτας ἐν τῇ ἱστορίᾳ φυσιογνωμίας. Εἰς τὴν δυσπραμίαν τῶν χαλεπῶν ἐκείνων καιρῶν ἢ ἐμφάνισις τῶν ἱεραρχῶν τούτων ἦτο ὄντως εὐλογία Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀγίων Τόπων¹⁾. Περὶ τούτων ὄντως ἐφηρημόσθη τὸ γεγραμμένον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πατριάρχου Νεκταρίου, καθ' ἣν «ἡ σύνοδος ἀπεφάνητο, ὅτι ὁ Πατριάρχης τοῦ λειποῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνὴρ σπουδαῖος . . . ἀπὸ τοῦ κλήρου τῶν Ἱεροσολύμων καθότι ἐκεῖ διετηρήθη μέχρι τοῦ νῦν πᾶν κανονικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον καὶ ἴδρυται ἡ ἀρχαία τάξις καὶ συνήθεια τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ὡσπερ εἰκὼν τις ἀπαράγραπτος» (Δοσιθ. περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσ. πατριαρχευσάντων σ. 1208). Τὸν Νεκτᾶριον διεδέξατο ὁ Δοσιθεὸς! Εἰς τὴν μεγάλην καὶ εὐφυᾶ διπλωματικὴν ἱκανότητα τοῦ Δοσιθέου ὀφειλομένον τὴν πρόσκτησιν τῶν Κιουπρουλήδων ὡς θερμῶν ὑποστηρικτῶν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ φλέγοντα κατὰ τὴν περίοδον τῆς λίαν μακρᾶς βεζυρίας των. Κάθε ὀλίγον

1) Ὁ βουλόμενος νὰ προΐδιασθῇ περὶ τῶν γραφομένων, ἄς ρίψῃ ἐν βλέμμα πρὸς τοὺς τρεῖς ὀγκωδεστάτους τόμους, τοὺς περιέχοντας τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν δύο κλεινῶν Πατριαρχῶν. Ἐξεδόθησαν ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Documente privitoare la Istoria Românilor τοῦ Εὐδοξίου Χουρμουζάκη καὶ ἐπειδὴ ὁ Παπ. Κεραμεὺς τῷ 1909 εἶχεν ἐκδώσει τὸν XIII τόμον τῶν ἑλλην. κειμένων, ὅπου ἐπίσης περιέχονται πολλαὶ ἐπιστολαὶ τῶν Πατριαρχῶν τούτων, ὁ μακ. Νικ. Γκεόργκα ἐποίησατο τὴν συνέχειαν, ἐκδούς τὸν XIV τόμον ἑλλην. κειμένων τῆς σειρᾶς τοῦ Χουρμουζάκη. Διαιρεῖται εἰς τρία μέρη ὁ τόμος. I. 1320-1716, Βουκουρέστιον 1915 σ. XIV, 766, II, 1716-1777, 1917, σ. XXVII, σ. 767-1288, μέγα 4ον το III μέρος ἐξεδόθη τῷ 1918, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπρομηθεύθη.

ἀναφέρει τὰ ὀνόματα αὐτῶν εὐγνωμόνως καὶ λεπτομερῶς διηγείται πῶς κατώρθου νὰ ὑπαισέρχηται εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τῆς Γαλλίας καταχθονίους σκοποὺς καὶ νὰ προλαμβάνη πάντοτε σχεδὸν τὸ κακόν, διαλύων τὰς πλεκτάνας καὶ δολοπλοκίας αὐτῶν. Θὰ ἦτο εὐτύχημα, ἐὰν ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἓνα τοιοῦτον Δοσίθεον ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν. Εἶχεν ἐλευθέραν πάντοτε τὴν πρόβον πρὸς τὸν μέγαν βεζύρη, ἣν δὲ γνώστης κατὰ βάθος τῆς τουρκικῆς καὶ ἀραβικῆς (ἴσως καὶ τῆς ἀλβανικῆς ὡς ἀραχωβίτης, ἣν προὔτιμων οἱ Κιουπρουλήδες καὶ ἣτις ἦνοιγεν ἀμέσως τὴν καρδίαν των). Ἡ «Δωδεκάβιβλος» εἶναι ἐγκατασπαρμένη ἀπὸ τοιαύτας εἰδήσεις, ἐπεισόδια καὶ ἀνέκδοτα. Ἄλλ' αὕτη ἐξεδόθη ἢ μᾶλλον ἐγράφετο ζώντων τῶν παντοδυνάμων τούτων Ἀλβανῶν δυναστῶν καὶ δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν ἐξυπνον Πελοποννήσιον νὰ γράψῃ ὅλας τὰς ἀκριβολογίας. Ἐχομεν λοιπὸν καὶ τὰ «ἀνέκδοτα». Κατὰ τοῦτο δὲ Δοσίθεος μιμούμενος τὸν βιογράφον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Προκόπιον ἐφιλοπόνησε πληρέστερον χειρόγραφον, ὃπερ ἐκολόβωσεν (ὡς λέγει δὲ ἔκδοσις τὰ «παραλειπόμενα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων Ἀθ. Παπ. Κεραμεύς (Ἄναλ. Ἱεροσ. σταχ. Α', σ. 231-308) ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Χρῦσανθος τύποις εἰς φῶς ἐνεγκὼν τῷ 1715 ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν «Δωδεκάβιβλον»). Ἄλλ' ὁ Δοσίθεος εἰς τὰ παραλειπόμενα δὲν ἐμιμήθη κατὰ γράμμα τὸν Πικρόχολον Καισαρέα, ἀλλὰ προστίθησι πλὴν ἄλλων καὶ ΙΓ' βιβλίον, ἵνα περιγράψῃ ἐκτενῶς τὰ κατὰ τοὺς Κιουπρουλήδες (αὐτ. σ. 287-307). Ἐχομεν πηγὴν ἱστορικὴν περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ δράσεως αὐτῶν πρώτης τάξεως¹.

1) Ὁ Κεραμεύς κατὰ τοῦτο ἦτο εὐτυχῆς, ὅπως καὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν παραλειπομένων ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀθ. Κομν. Ὑψηλάντου «Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν». (Κ/πολις 1870). Οὗτος ἐκ τοῦ Σιναΐτ. κώδικος ἐξέδωκε τὸ Η', Θ' καὶ Ι' βιβλίον ὃ δὲ Κεραμεύς εὗρεν (ἂν ἐνθυμῶμαι καλῶς) καὶ τὸ ΙΑ'-ΙΒ' δημοσιεύσας εἰς τὸν εἰρημένον XIII τόμον τῆς σειρᾶς Χουρμουζάκη. Τοῦτο ἠγνῶσεν ὁ τε σοφολογιώτατος Σ. Κουγέας καὶ ὁ Γ. Ἀρβανιτάκης γράψαντες εἰς τὰς δύο ἐγκυκλοπαιδεΐας.

Ἀναφέρει αὐτολεξεί τὸ χωρίον περὶ τῆς καταγωγῆς: «Χωρίον κεῖται εἰς Ἀλβανίαν ἐγγὺς Ὀχρείδου, εἰς τὸ ὁποῖον εὗρισκετο ἓνας μυλωνᾶς Ἀλβανίτης ὀνόματι Κόλιος . . . ἔχων υἱόν, ὃς ἐλθὼν εἰς Βυζάντιον ἐξωμόσατο τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἐγένετο ἐθνικός· εἶτα προκόψας ἐγένετο μέγας τοῦ σουλτάνου ἱποκόμος καὶ μετέπειτα πασᾶς εἰς διαφόρους τόπους, ὃν καὶ Κιουπρουλή εἶπομεν ἀνωτέρω . . . . . Τούτου ἀποθανόντος ἐγένετο βεζύρης εἰς τὸν τόπον τοῦ ὃ υἱὸς τοῦ Ἀχμέτης¹⁾. Οὗτος ἔλαβε τὴν Κρήτην . . . . . Ὁ ῥηθεὶς Κιουπρουλή εἶχε καὶ ἕτερον υἱὸν ὀνόματι Μουσταφᾶν, ὃς μαθὼν γράμματα ἀραβικὰ ἱκανῶς ἐνομίζετο σοφώτατος παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς . . . . καὶ δικαιοτάτος. Οὗτος εἶργται ἀνωτέρω ἠλλάξε τὸν βασιλέα Μωαμέτην καὶ ἔβαλε τὸν Σουλεϊμάνην» (σ. 288-290). Διηγείται ὅτι ἐπ' αὐτοῦ αὐξηθέντος τοῦ φόρου (χαράτζι), ὃν ἀπέτιων οἱ χριστιανοί, αὐτὸς ἐμφανίσας τὰ προνόμια ἀπήλλαξε τοὺς Ἀγιοταφίτας, ὅπερ δὲν ἐπέτυχεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Καλλίνικος καὶ «γένεον αἰτία νὰ πληρῶνουσιν εἴ τε ἀρχιερεῖς καὶ πάντες οἱ μοναχοὶ χαράτζι».

Πρὸς τὸν καλοκάγαθον Ἀχμέτ εὗρεθεὶς ποτε εἰς λίαν δύσκολον θέσιν ἐζήτησεν ἀκράσιν, «ὃς καὶ ἐκάθισέ με σιμάτου καὶ ἡρώτα τὰ κατ' ἐμέ, ἐγὼ δὲ δάκρυσι περιρραϊνόμενος ἔλεγον: «ὦ ἄνθρωπε, δύο τινῶν κακῶν γίνεται αἰτία μὲ αὐτό, ὅπου στέλλεις ἐξεταστήν, ἐνὸς ὅτι οἱ κριταὶ φοβίζουσι τοὺς

1) Κατὰ κώδικα ἡμέτερον φ. 243β ὁ Ἀχμέτ ἦτο «ἀνόμιος κατὰ πάντα καὶ ἐναντίος εἰς τὰ ἡθῆ καὶ εἰς τὰ ἔργα μὲ τὸν πατέρα· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦτο ἄνθρωπος σοφός, πρᾶος, ἡσυχος καὶ μεταδοτικός, ὁ δὲ πατέρας του ἦταν αἰμοβόρος καὶ ἄρπαγος· ὁ ὁποῖος Ἀχμέτ πασᾶς, ἀφοῦ ἔκαμε δεκαπέντε χρόνους βεζιραζέμης ἀπέθανεν εἰς τὸ βεζιράτον». (Πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνωτύμου τούτου συμφωνεῖ καὶ ὁ Δοσίθεος) ὁ δὲ Παπαροηγόπουλος γράφει, ὅτι ἦτο «ὁ ἀξιότατος τῶν μεγάλων βεζυρῶν μετὰ τὸν Σώκωλην» τόμ. Ε', σ. 554.

καλογήρους. διὰ νὰ πάρουν ἄσπρα καὶ σεβαίνει (=ἐμβαίνει) τὸ μοναστήριον εἰς χρέος, καθὼς ἔστιν ἡζουσι τζακούσμπασης . . . . διὰ τὴν νέαν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας εἰς Βηθλεὲμ καὶ ἐχρεώθημεν ἐξήκοντα πούγγια . . . . Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι νὰ γράψω νὰ μὴ δώσουν, ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν μοῦ πιστεύουν, ὅτι παρακάθομαι σου καὶ λέγω καὶ τοιαῦτα, ἀλλὰ φοβούμενοι εἰδουσι. Δεύτερον δὲ ὅτι οἱ φράγγοι δὲν ἔχουσιν εἰς τὸ χέρι κανένα ὑμέτερον δρισμὸν ἄξιον καὶ πάντοτε ζητοῦν τὴν Ἱεροουσαλήμ· αἰμὴ σὰν ὑπάγη ἀγᾶς ὄλοι οἱ ἐκεῖσε λαμβάνοντες φλωρία παρ' αὐτῶν μαρτυροῦσιν ἐκείνων ἕνεκα . . . . Μὴ λοιπὸν γένη αὕτη ἡ ἐξέτασις καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ ὄντος»· ὁ δὲ «εὐφῆμει, ἄνθρωπε», ἔφη, «καὶ μὴ λέγῃς τοιαῦτα· ἔοικεν ὅμως ἀγνοεῖν σε διὰ θεοῦ τὴν ἐμὴν, ἣς εἶχον καὶ ἔχω εἰς γένος τὸ σὸν καὶ εἰς σὲ αὐτὸν . . . . Λοιπὸν οὗτοι οἱ ἄδικοι καὶ ἀδιάντροποι Φράγγοι ζητοῦσιν ὑπέρογκα καὶ ἀδύνατα, ἐν οἷς ἐπρόθεσαν, ὅτι καὶ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως καὶ ἡμεῖς ἂν τοὺς ἀποβάλωμεν διὰ τὰ δύο ταῦτα ζητήματα, θέλουν εὐρίσκει προφάσεις νὰ τὰ δώσωμεν . . . . καὶ διὰ τοῦτο ἐμακρύνωμεν τὸν καιρὸν τάχα διὰ νὰ στελωμεν νὰ ἐρωτήσωμεν . . . . Σὺ δὲ γράψῃς τοῖς μοναχοῖς σου νὰ μὴ φοβηθοῦν μήτε νὰ δώσουν τίποτε καὶ ἡσύχασ» (ἀνάλ. Ἱεροσολ. σταχ. Α', 285-286). Ἐκ τῶν «ἀπορρήτων» τούτων καταλαμβάνει τις καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν Κιουπρουλήδων καὶ τὰ μέσα, ἅπαρ πάντοτε διέθετον οἱ Φράγγοι πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των¹). Θὰ παρενεῖρωμεν καὶ ἄλλα

1) Εἶναι ἀνωτέρα παντὸς ἐπαίνου ἢ τοιαύτη διαγωγή τῶν Κιουπρουλήδων πρὸς τὸ γένος μας· διότι καὶ ὁ γενάρχης Μεχμέτ, καίτοι τόσο ἀσπληρῶς περιγράφεται οὐχ' ἦτον, ἦτο ἰλίαν φιλοχριστιανός. Αὐτὸς ὁ Δοσίθεος γράφει, ὅτι κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1659 γενομένην μεγάλην πυρκαϊάν ἐν τῇ Πόλει, καθ' ἣν ἐκάησαν 10 ἐν ὄλῳ ναοί, ἔδωκεν δρισμὸν ἀμέσως ν' ἀνακαινισθῶσιν (αὐτ. σ. 281). Κατὰ τὸν ἡμ. κώδικα φ. 243α ἔσωσε τὴν κεφαλὴν τοῦ Βασιλείου Βόδα

περιστατικά τοῦ βίου τοῦ Δοσιθέου, ὅστις εἶναι ὁ ζωντανὸς τύπος τοῦ ἀκοιμήτου φρουροῦ τοῦ ἀγωνιστοῦ Πατριάρχου καὶ παρέχει τὸ μέτρον, εἰς ὃ δύναται νὰ φθάσῃ ἢ θέλῃσις τοῦ ἀνθρώπου, προκειμένου νὰ πράξῃ τὸ καλὸν - ἀξιομίμητον διὰ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ παράδειγμα - Ὁ σεπτὸς οὗτος ἱεράρχης εἶναι ἡ κλασσικὴ μορφή τῶν μεταξὺ τῶν δύο ἀενάως ἀγωνιζομένων καὶ διαπληκτιζομένων ἐν τῷ στίβῳ τῶν ἁγίων Τόπων παρατάξεων, εἶναι ὁ ἀκαταμάχητος ἥρωας, ὅστις ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς καὶ ἀφανοῦς μετὰ καταπλησσοῦσης διπλωματικῆς τέχνης παρασκευάζει τὸ περιβάλλον, καταστρώνει τὰ στρατηγικὰ σχέδια καὶ συγκροτεῖται ἡ μάχη, ὃ δὲ ἀντίπαλος, ἐνῶ νομίζει πῶς ἐθριάμβευσεν, εἰρίσκεται ἡττημένος. Εἶπον ἀρχόμενος, ὅτι οἱ ἀγῶνες πρὸς σωτηρίαν τῶν ἁγίων Τόπων εἶναι ἡ ἱστορικὴ συνέχεια (ἕως τοῦ Ο. Spegler) τῶν ἀγώνων τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, καὶ ἐκεῖ μὲν ἦτο ἀπαραίτητος, ἡ παρέμβασις τοῦ θεοῦ, ἵνα διὰ τοῦ θαύματος προσελκύῃ τὰ

(Λούπου) ἡγεμόνος Βλαχίας (ὡς συμπατριώτου). Ἐν φ. 434β «ἦν ἄλβανὸς τὸ γένος καὶ υἱὸς ἱερέως, οὗ καὶ ἡ μήτηρ ἀπέθανεν ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι, ἦν δὲ ἐτῶν εἴκοσι, ὅτε τῇ θρησκείᾳ τῶν Ὀθωμανῶν προσήλθε καὶ κατὰ βαθμὸν τοῖς βασιλικοῖς ἀξιώμασι δουλεύσας ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑπατιὴν ταύτην ἀρχὴν· διὰ τὸ ὀμιλῆσαι γάμῳ ἐν τινι χώρᾳ κειμένη ὑπὲρ τὴν Σινώπην, Κιουπρῆ λεγομένη ὠνομάσθη Κιουπρουλής». Ἔλαβεν ὁ Ἀχμέτ μυστικοσύμβουλον τὸν Παν. Νικουσίον «ὃν ἠγάπησεν ἀείποτε ὡς ἀδελφὸν καὶ ἐτίμησεν ὡς πατέρα» ἦτο ὄντως αὐστηρὸς, ἀφοῦ ἔκοψε 30000 ὁμοδρήσκους, τὸν οἰκουμ. Πατριάρχην Παρθένιον Γ' κατασικοφανηθέντα καὶ τὸν Ἰπεκίου Γαβριήλ. Πρὶν ἀποθάνῃ τῷ 1661 ἀφῆκε διάδοχον τὸν Ἀχμέτ. Περὶ Κιουπρουλήδων ἔγραψά τινα ἐν τῷ «Γρηγορίῳ Ἀργυροκαστροίτη κ. τ. λ.» Ἀθῆναι 1935, σ. 175-179, βλ. Histoire des grands Vizirs Mahomet Corpogli pacha et Achmet Corpogli pacha celle des trois derniers grands seigneurs, Amsterdam 1676. Προχείρωσ βλ. τὸ σπουδαῖον ἔργον τοῦ Λόρδου Eversley, the Turkish empire from 1288-1924, London 1924, σ. 168-190, The Kiuprili Viziers.

πλήθη, ένταύθα σπανίως ὁ Θεὸς ἀναμιγνύεται, διότι διὰ τῆς προχειομένης ἐκ τοῦ ζωοπαρόχου Τάφου θαψιλοῦς χάριτος ἀπέβησαν οἱ ἐκεῖ τελεσιουργοῦμενοι ἄνθρωποι θεοὶ κατὰ τὸ ψαλμικόν: «ἐγὼ δὲ εἶπα θεοὶ ἔστε πάντες»! Ἦδη τὰ θαύματα τῆς πίστεως διασταυροῦνται πρὸς τὰ θαύματα τῆς διανοίας πρὸς τὴν μεγαλοργὸν ἰδιοφυΐαν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ κατέκτησεν ἄλλοτε τὴν ἀνατολὴν καὶ ἐθαυματούργησε περισσότερο ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ ὄπλα. Θὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς τοῦτο καὶ τὴν νέαν πηγὴν, τὰ ἔγγραφα τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ ἐν Φαναρίῳ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, πωληθέντα ὑπὸ τοῦ κερδαλεόφρονος Γεδεὼν εἰς τὴν Ρουμανικὴν ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου καὶ δημοσιευθέντα εἰς τὸν διαληφθέντα XIV τόμον τῆς σειρᾶς Χουρμουζάκη. Ὁ Δοσίθεος κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς πατριαρχείας εἶχε κατακτήσει τελείως τὸν μυστικοσύμβουλον τοῦ Ἀχμέτ Νικούσιον, ὅστις τῷ 1671 ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐκκλήσεις καὶ ἀπογοητεύσεις αὐτοῦ γράφει: Συγχαίρει ἐν πρώτοις αὐτῷ διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τῆς Βηθλεέμ, «τὰς δὲ ἐνέδρας τῶν Λατίνων καὶ τῶν αὐτόθι κρατούντων τὰς ὑπόλους ἀντιρρήσεις . . ἡ σὴ μακαριότης δὲν θέλει ταῖς κρίνει λόγου ἀξίας, ὡς ἔκχμεν ἕως τὴν σήμερον» (σ.205) καὶ ἐκθέτει πῶς κατώρθωσεν οὔτε ὁ βασιλεὺς νὰ ἐναντιώται εἰς αὐτὸ οὔτε ἄλλος τις . . . καὶ στέλλει ἀνοικτὰς τὰς διαταγὰς πρὸς τὰς ἀρχάς, ἵνα λάβῃ ὁ πατριάρχης γνῶσιν.

«Τὰ τῶν φραρῶν καυχήματα ἐνέγησα, ἡ δὲ αἰτία εἶναι αὕτη: ἀφοῦ ἤκούσθη, ὅτι ὁ βασιλεὺς μέλλει νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐλόγιασαν οἱ Γάλλοι πῶς νὰ εἶναι μεγάλαί αἱ συμφοραὶ τῆς βασιλείας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἤθελαν, ὅταν ἡ βασιλεία εἶναι εἰς Προῦσαν ἢ ἄλλου μακρὰν τῆς Εὐρώπης νὰ στείλουν μερικὰ καράβια νὰ ζητήσουν ἢ τὰ πρῶτά τους ζητήματα ἢ νὰ πάρουν ὄλους τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Γάλλους καὶ νὰ ἀρχίσουν πόλεμον λογιάζοντας πῶς οἱ Τοῦρκοι δὲν τοὺς θέλουν δώσει, μῆτε ἔχοντας εἰς τὴν Ἀσίαν πόλεμον δὲν θέλουν ἀρ-

χίσει τι με τούς Γάλλους και θέλουν κάμει τὰ θελήματά τους και δι' αὐτὸ ὁ πρέσβυς τῶν Γάλλων κάθε ἡμέρα περιμένει τὰ καράβια και ὄλοι οἱ Γάλλοι μεγαλορροημονοῦσι και ἐδῶ «ὅμως ἕως τώρα οὐδὲν τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτῶν ἐφάνη και ὄλως, αὐτὰ ὁποῦ αὐτοὶ ἐλπίζουν, δὲν γίνονται και ἄς φλυαροῦν». Ἴδου μία ἀποκάλυψις ἀπὸ στόματος τοῦ ἐξ ἀπορρήτων πρώτου Ἑλληνος, θερμοῦ προστάτου τῶν Ἀγίων Τόπων, ἣτις φανερώνει πῶς οἱ φράγκοι ἐπετύγγανόν ἐνίστα εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις (σ. 206)¹. Μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐξικνεῖτο τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς: «πέμπω τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρέσβεως Γαλλῶν, ὁποῦ πρὸς ἡμᾶς λατινιστὶ ἔγραψε και τὴν ἀπόκρισιν ὁποῦ τοῦ ἐδώσαμεν, ἐξελληνισθείσας ἀμφοτέρας και περιμένω και εἰς αὐτάς τὴν γνώμην τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος» (σ. 207). Ἀκόμη ἐν παράδειγμα θὰ φέρωμεν ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ και ἔνεκα τοῦ ὄγκου και διότι ἐξεδόθη εἰς πολεμικὴν περίοδον και ἀναστάτῳσιν ἐν τῇ ἀνατολῇ, δὲν ἐκυκλοφόρησε και ὀλίγοι

1) Ὁ θαυμάσιος Παναγιωτάκης ἦτο ἀνὴρ καθ' ὅλα τέλειος και χριστιανὸς λόγῳ και ἔργῳ· ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ γράφει και περιμονῆς, ἣν ἔκτιζε ν' ἀφιέρωσιν εἰς τὸν ἅγιον Τάφον και ἐγύριζε λαμβάνων σχέδια, διὰ νὰ εἶναι τέλειον και ὀνομάζει «τὸ ἡμέτερον ἐν Βλαχία κτίσμα», ὅπερ ἔπειθε τὸν Πατριάρχην νὰ γείνη μεγαλύτερον! «Ὅτι ἐπῆγα εἰς τὸ μοναστήρι ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸν τοῦ Στανιμάχου (Στενήμαχος) και εἶδα ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν και τόσον με ἄρεσεν, ὥστε στέκομαι εἰς μεγάλην κατάνυξιν πρὸς τὸν Θεὸν νὰ με ἀξιῶσιν νὰ τὴν κάμω τὴν ἐκεῖσε ἐκκλησίαν ὡς ἐκείνην» (σ. 207). Ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι ὁ Κιουπροουλῆς κατηγορεῖται προσέτι, ὅτι ἐκρέμασε τὸν οἰκ. Πατριάρχην Παρθένιον Α', ἀλλ' οὗτος εἶχε κηρυχθῆ ἔχθρὸς τῆς ἐκκλησίας και ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δοσιθέου· διὸ γράφει ὁ Νικουσίος «περὶ δὲ . . . τοῦ ἀσεβοῦς Παρθενίου τὸν ἐξορισμὸν τῆς ἐπρόγραφα εἰς πλάτος» (αὐτ.) εἰς τὸ εἰρημ. ἔργον μας «Τὸ οἰκ. Πατριαρχεῖον» ἐγράψαμεν τινὰ ἐκ τοῦ ἡμετέρου κώδικος περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ δυστυχοῦς Παρθενίου. Συνέβη τρομερὰ παρεξήγησις και πλάνη δικαστικὴ.

ἠδυνήθησαν ν' ἀναγνώσωσιν αὐτό¹.

Τῷ 1674 ὁ Ἰωαννάκης Πορφυρίτης γράφων ἐκ Μπαμπαντάγ τῆς Βλαχίας ἀναγγέλλει εἰς τὸν Δοσίθεον, «ὅτι οἱ Βενστοὶ συναινέσει καὶ τῶν Φραντζέζων ἀπέστειλαν τὸν Τομάζο Τομπάτο, πρῶν τζεράχην... καὶ ἐκόνευσεν εἰς τὸν μεγαλῶτον δραγουμένον τῆς βασιλείας (ἦτο ὁ Νικούσιος) καὶ ἦλθε καὶ ἐντάμωσε τὸν κεχαγιᾶ καὶ ἐγύρευσε νὰ τοὺς δώσῃ ὁ ἐπίτροπος τοὺς ἀγίους τόπους καὶ νὰ τοὺς δώσουν 90 πουργία... ἀπὸ 90 πουργία τὰ ἔκαμεν ἐννενήκοντα χιλιάδες γρόσια. Τότε ἐπῆρε τὰ χαρτιά τους καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸν βεζύρ-ἀζέμην καὶ τὰ ἔδειξε καὶ ἀνέφερε καὶ τὰ ἄσπρα ποὺ τάζουν... Κεχαγιᾶ, τί γελᾷς; θαρρεῖς πῶς νὰ κάμω ταμάχι εἰς τὰ ἄσπρα τῶν Φραγγῶν καὶ νὰ πάρω τὰ προσκυνήματα ἀπὸ τὸν βασιλιά μας καὶ νὰ τὰ τοὺς χαϊνίδες; αὐτὸ δὲν τὸ κάμνω, ἔτσι νὰ τοὺς πῆς. Αὐτὰ ὅλα ὁ κεχαγιᾶς μὲ ἔκραξε καὶ μὲ τὰ εἶπε· ἐγὼ... καθὼς τὰ ἤκουσα ἔμεινα περιλυπὸς... Τότες γυρίζει ὁ κεχαγιᾶς καὶ μὲ λέγει: Μὴ φοβᾶσαι καὶ αὐτὸ δὲν γίνεται». Ἄλλ' ὁ Ἰωαννάκης ἀνησυχεὶ εὐρισκόμενος μακρὰν τῶν πραγμάτων καὶ παρακαλεῖ τὸν Γρηγοράτκον Βοεβόδαν, ὅπως ἔτυχε τότε παρῶν ἐκεῖ, νὰ βολιθοσκοπήσῃ, ἐρωτᾷ καὶ αὐτὸς καὶ λαμβάνει τὴν αὐτὴν διαβεβαίωσιν. Θέλει νὰ γράψῃ εἰς τὸν πατριάρχην νὰ μεταβῇ εἰς Κων/πολιν καὶ ἐρωτᾷ, «ἂν εἶναι ὀρισμὸς του», ἀπεκρίθη, ἐσύ, ὡς φαίνεται, γυρεύεις νὰ τὸν κάμῃς νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, ἀμὴ ἐρχόμενος θέλει ἐδρώσει ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅς εἶναι καλὰ ἢ ἐκλαμπρότης σου, δὲν θέλει νὰ τὸν ἀφίσει νὰ ιδρώσῃ, ὅπου νὰ περάσῃ τὸ πουκάμισόν του... Πάλιν προχθὲς νὰ ἐξαναρώτησα, πῶς ἀπέγεινεν ἡ δουλία τῶν Φραγγῶν: «δὲν τοὺς δένομεν τὰ προσκυνήματά σας καὶ μὴν φοβᾶσαι»

1) Ἐγὼ τοῦλάχιστον κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν περὶ τὰ σχετικὰ θέματα γράφων οὐδαμοῦ εὔρον μνεῖαν αὐτοῦ.

μέ απεκρίθη, «μόνον ἔχει νά ἰδρώσῃ... ὅταν κάμνη κρεία, θέλομεν τὸν μὴνύσει». (αὐτ. σ. 211-213). Ὁ Δοσίθεος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Πορφυρίτου, μόλις ἔφθασεν ὁ Τομάζο, φεύγει, ἐκ Κων/πόλεως καὶ τρέχει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φιλιππουπόλεως πρὸς συλλογὴν ἐράνων, τοῦτο ἀκούσας ὁ κεχαγιᾶς εἶπε «πολλὰ (sic) καλὰ κάμνει, ἄς μαζώξῃ νά ἔλθῃ μὲ πολλὰ ἄσπρα»· διὸ καὶ ἐπιφέρει ὑστερογράφως ὁ ἐπιστολογράφος: «Ἡξεύρω τὸ ἀκατάστατον τῶν Τούρκων καὶ τὴν πλεονεξίαν των, μάλιστα εἰς τούτους τοὺς καιροὺς, ποὺ ἔχουν χρεία, ὅμως ἐλπίζω νά ἀναπαυθοῦν μὲ τὰ ὀλίγα τῶν Ρωμαίων. Ἄς ἔχουν τὸ ἀνάθεμα οἱ Γάλλοι ποὺ ἔγειναν αἰτία πάλιν τὰ ζημιωθῆ ὁ Ἅγιος Τάφος.» Ὁ Δοσίθεος παρεσκευάζετο ἤδη πυρετωδῶς, διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν νέαν περιπέτειαν, ἣτις ἐλάμβανε χώραν, ἐνῶ διεξήγετο ὁ τουρκοπολωνικὸς πόλεμος. Εἶχεν ἤδη εἰς χεῖρας δύο φερμάνια νέα ἐκδοθέντα πρὸς περιορισμὸν τῶν Λατίνων. Ἐπὶ Μουράτ Δ' εἶχε συμβῆ ἕν δραματικὸν ἐπεισόδιον, ὅπερ μικροῦ δεῖν νά ἐστειλίξῃ τὴν ζωὴν τοῦ μεγάλου πατριάρχου Θεοφάνους τῷ 1629. Ὡς εἶδομεν ἐπὶ Σωφρονίου τὸ νότιον μέρος τοῦ θεοδόχου Σπηλαίου εἶχε μείνει εἰς τοὺς φράρους. Ὁ Θεοφάνης κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἐτέλει τὴν νενομισμένην λιτανεῖαν ἀπὸ τοῦ βορείου μέρους τοῦ Σπηλαίου εἰς τὸ νότιον· ἐκεῖ ἠρνήθησαν οὗτοι νά ἀνοίξωσι τὴν Πύλην διὰ νά ἐξέλθῃ. Ὁ πατριάρχης διακόψας τὴν λιτανεῖαν ἀνεχώρησε χωρὶς νά τελειώσῃ τὸν ἑσπερινόν. Τοῦτο ὅμως ἐθράσυνε τοὺς Λατίνους καὶ ἤρπασαν διὰ πραξικοπήματος καὶ τὸ πρὸς νότον ἡμῶν τοῦ Γολγοθᾶ καὶ περιέφραξαν διὰ σιδηρᾶς κιγκλίδος, ὥστε νά μὴ δύνανται οἱ Ἕλληνες νά διέρχωνται¹. Τοῦτο παρώξυνε τὸν Θεο-

1) Ταῦτα συνοπτικῶς ἐκ τῆς Ἱεροσολυμιᾶδος σ. υς' - υςγ'. Βηθλεέμ, Σπήλαιον, Γολγοθᾶς, Ἀποκαθήλωσις εἶναι καὶ τὰ περιμάχητα μέρη διὰ τοὺς Λατίνους, ἅπερ εὐάλωτα ἦσαν· διότι ὁ Ἰωαννάκης γράφει: «γυρεύουν τὸ Καμαμέ, ἐκείνον τὸν τόπον ποῦ ἐπῆραν οἱ Φραντζέζοι τὸν καιρὸν τοῦ Σουλτάν Μουράτη καὶ ἐξώδευσαν 60000 γρόσια» (λόγοι τοῦ κεχαγιᾶ σ. 213) ὁ ἐκδότης ἔχει Κημαμές, εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως.

φάνην και εμφανίσας τὰ σουλτανικά φερμάνια εἰς τὸν κριτὴν λαμβάνει τὸ δίκαιον δικαστικῆ ἀποφάσει και γίνεται κύριός τε τοῦ Γολγοθα και τοῦ ἱεροῦ τῆς Βηθλεὲμ Σπηλαίου, ἀποβληθέντων τῶν λατίνων, ἀλλ' οὔτοι δὲν ἀπελπίζονται δωροδοκοῦσι τὸν τοπάρχην Ἀμπουφούλην και παραπείδουσιν αὐτὸν νὰ φονεύσῃ τὸν Πατριάρχην, ὃν και ἐφυλάκισεν, ἀλλ' ὁ κριτὴς διαφωνήσας ἀπεφυλάκισε και κρυφθεὶς ὀλίγους μῆνας κατώρθωσε μεταμφιεσθεὶς και δωροδοκήσας τοὺς διώκτας αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς Βασιλεύουσαν και ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν Μουράτ ἐπέτυχε διὰ νέου φερμανίου ν' ἀναγνωρισθῶσι τὰ δίκαια και νὰ ἐκδιωχθῶσιν οἱ φράροι ἐκ τῶν καταληφθέντων ἱερῶν προσκυνημάτων. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι ἀγῶνες και ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ παλγνια τῶν κύβων. Διότι μόλις τῷ 1634 ἀνεχώρησεν ὁ Θεοφάνης εἰς τὴν Βλαχίαν εὔρον τὸν μίσθαρνον μέγαν Ἰβραήμ Πασᾶν, τυφλὸν ὄργανον και τὶ ἐτεχνάσθησαν οἱ δολιοφθορεῖς, ὑπεστήριξαν δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν Μουράτ πλαστογραφήσαντες τοῦ Σουλεϊμάν τὸ φερμάνιον (ἀντὶ Ρωμαίων ἔγραψαν Φράγκων), «ἐξεβιάσαντο οὕτω πονηρίᾳ και δολιότητι χρησάμενοι βασιλικὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν ὄρισμόν» και ἔλαβον τὴν ἁγίαν Βηθλεὲμ. Ἴν' ἀποζημιωθῶσι δὲ διὰ 16000 φλωρίων, ἅπερ ἔδωκαν τῷ ἄνακτι, και τὰς 25000 ἀργυρίων τῷ μεγ. βεζύρῃ, ἀφοῦ ἐξέβαλον τοὺς Ὀρθοδόξους ὡς σχισματικούς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, «ἐξέτρεψαν» και τὰς κανδήλας, ἀλλ' «ἔστι δίκης ὀφθαλμός». Τὸ στυγερόν τῆς ἱεροσυλίας ἔγκλημα δὲν ἠνέχθη ὁ οὐρανός. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ βεζύρου ἔσπευσαν νὰ καταστειλωσι τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Βαγδατίου και ἐπίτροπος (ἀνθύπατος) αὐτοῦ ἐγένετο ὁ Καρὰ Μουσταφᾶ πασᾶς «τὸ γένος Ἀλβανός και μάλα εὖνους τοῖς χριστιανοῖς ὄν». Ὁ Θεοφάνης ἐπιτυχὼν μετ' αὐτοῦ συνάντησιν εἰς ἓν τῶν προαστείων τῆς Πόλεως, τὸ Νταοῦτ Πασᾶ, ἐπέδωκε διὰ τὸν βασιλέα ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ὑπεδήλου τὴν δολιότητα τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ. Ἄλλ' εὐρέθη και ὁ Χριστὸς τοῦ Κυρίου, ὁ ἁγιοταφίτης Ἰωάννης Ἀμύγδαλος (ὁ ἔπειτα μητροπολίτης Χίου) δεινὸς ἀραβιστής, ὅστις συνδιαλεχθεὶς τῷ βασιλεῖ ἀπέδειξε τρανῶς τὸ πρᾶξικόπημα. Οὗτος ἀποστείλας εὐνοῦχον εἰς Ἱεροσόλυμα ἐξέβαλε

τούς Φραγκισκανούς ἐκ τῆς Βηθλεέμ καὶ σφραγίσας τὸν ναόν, ἐπανελθὼν μετήνεγκε καὶ τινὰς αὐτῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἐπὶ κριτηρίου ἀπεδείχθη ἡ πλαστότης τοῦ φερμανίου καὶ ἔμειναν οἱ αὐτουργοὶ αὐτῆς κατησχυμένοι¹. σ. 184). Ὁ Σουλτάνος μεγάλως ἐκτιμήσας τὸν Θεοφάνην ἐνέδυσεν αὐτόν, τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ καβάδιον (ἦτο τὸ τιμητικὸν καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παράσημον) καὶ ἐπιδούς τὰς κλεῖδας ἐξέδοτο καὶ τὸν αὐτογράφῳ ὑπογραφῇ κεκυρωμένον ὑψηλὸν βασιλικὸν ὄρισμὸν ἔτους 1634². Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην πολὺ συνεβάλετο καὶ ὁ ρέκτης Οἴκουμ. Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Cézzy εἶχε καλῶς προεξασφαλίσει τὸ κατέρθωμά του, λαθὼν τῷ 1631 τὸ διάταγμα, καθ' ὃ ὁ ἅγιος Τάφος, ἡ ἀποκαθήλωσις, ὁ ναὸς τῆς Βηθλεέμ σὺν ταῖς κλεῖσι τοῦ Σπηλαίου περιήρχοντο εἰς τοὺς Λατίνους, ἀλλ' ἡ ἀνακάλυψις τῆς παραχαράξεως ἀνέτρεψεν ὅλα τὰ σχέδιά του³ καὶ ἀποκατεστάθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς ὅλα τὰ προσκυνήματα, ἔλαβον δὲ καὶ ὀλόκληρον τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἐκλείσει καὶ ἡ μυστικὴ πύλη, ἣν οἱ Φραγκισκανοὶ εἶχον ἀνοίξει εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Σπηλαίου, «καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ γίνηται ἡ ἐνέργεια κατὰ τὴν διάληψιν τοῦ ἱεροῦ μου ὄρισμοῦ, κελεύει ὁ Μουράτ

1) (βλ. Ἀρχιμ. Κύριλλον Ἀθανασιάδην. τὰ κατὰ τὸν αἰοίδιμον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Θεοφάνην «ἐν Σωτήρι» ἔτ. IB. 1889, σελ. 17 ἔ. Διὰ μακρῶν ἐξιστορεῖ τὴν κατὰ τῶν Φράγκων νίκην τοῦ Θεοφάνους καταχωρίζων καὶ τὸ φερμάνιον τοῦ 1634, θρηνεῖ δὲ τὴν ἀπώλειαν τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Σπηλαίου ἐπισήμου ἐγγράφου (διὰ τὰ παραπετάσματα σ. 184).

2) Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς χρονολογία, ὡς ἐξηκρίβωσα ἐπὶ τῇ βάσει χρονολ. γεγονότων τοῦ ἡμετ. κώδικος καὶ οὐχὶ τὸ 1635. Τὴν ἐσφαλμένην τουρκικὴν χρονολογίαν ἀπὸ τοῦ Παλαμᾶ ἔλαβε καὶ ὁ Κάλλιστος (B', 70-73). Ἀλλὰ τὸ λάθος εἶναι καταφανὲς εἰς τὴν τουρκ. χρονολ. τοῦ ἐγίρας· διότι εἰς τὰ Ἀναλ. Ἱεροσ. σταχ. σ. 452 εἶναι 1043 (ὀρθῶς) ὁ Παλαμᾶς ἔχει 1047 κατὰ Προκ. Ναζ. σ. 134). Ὁ κώδιξ εἶναι σύγχρονος καὶ ἔχει καὶ τὴν χριστ. χρονολογίαν.

3) Ἀρχιμ. Κάλλιστος ἐνθ' ἄνωτ. σ. 66 ἔξ.

Δ' και να μην υπενδίδετε εις τὸ γίνηται ἢ παραμικρὰ ἐνόχλησις εις τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ μέρους τῶν Φράγκων ἐναντίον τῆς ἀρχαίας τάξεως και συνηθείας και ἀναντίον τοῦ ὑψηλοῦ μου ὀρισμοῦ· ἀλλὰ πέρνοντες ὀπίσω τὰ κλειδιά ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Φράγκων νὰ τὰ ἐγχειρίσητε εις χεῖρας τοῦ εις Ἱερουσαλὴμ εὑρισκομένου Πατριάρχου τῶν Ρωμαίων και τῶν καλογήρων (ἀπαριθμεῖται τὰ προσκυνήματα) και εἰάν θελήσωσιν οἱ Φράγκοι νὰ προσκυνήσωσιν εις τὰ εἰρημένα μέρη, νὰ πηγαίνωσι μὲ τὴν ἄδειαν και γνώμην τοῦ Πατριάρχου τῶν Ρωμαίων, χωρὶς νὰ προξενῶσι τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν» (Ἱεροσολ. σ. υςζ'). Τὸ γεγονός τοῦτο δικαίως ἐξήρθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὡς ἐπιτυχία πρώτης τάξεως και τὸ φερμάνιον ἀνεγνώσθη ἐπισήμως εις ἐπήκοον πάντων ἐν Ἱεροσολύμοις και ἀνηγγέλθη ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους τῷ 1634, Ἰαν. 25 και εις τὸν Τσάρον τῆς Ρωσίας Μιχαὴλ και τὸν Πατριάρχην Φιλάρετον, ὅστις μετὰ τῆς ἀπαντήσεως ἔστειλε και μεγάλην χρηματικὴν βοήθειαν¹).

Τὸ ἐγγραφον δὲν εἶναι ὅπως τὰ ἄλλα, και τοῦτο διέγνωσαν οἱ τὰ Ἱεροσολυμιτικὰ ἀναγράψαντες, διὸ και καταχωρίζουσιν αὐτὸ αὐτούσιον, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξήρθε τὸν λόγον τῆς σπουδαιότητος, καιτοὶ ἀναφέρουσι τὸν ἰδιαιτερον τοῦ Δοσιθεοῦ χαρακτηρισμόν «ἐποίησε τότε συνθήκην ὁ Θεοφάνης, ἵνα παρέχη ὁ θρόνος τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῖς ἐν τῷ Τζαμίῳ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ... κατ' ἔτος φλωρία 420» (Δώδεκ. σ. 1188). Ὅρθως ὀνομάζεται συνθήκη πρώτην ἤδη φορὰν τὸ φερμάνιον, διότι συνθηκολόγησις εἶναι και λέγεται ἢ ἀμοιβαία συμφωνία ἴσον πρὸς ἴσον, δὲν εἶναι χάρις λοιπὸν ἢ ἀναγνώρισις τῶν δικαίων τοῦ ἐλληνικοῦ Πατριαρχείου και μάλιστα εἰαν ἀκολουθῆ πληρωμὴ εἶναι καὶ πλεόν, εἶναι ἐκχώρησις δικαιωμάτων. Ἡ πληρωμὴ ἐξασφαλίζει πλήρως τὰ δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας. Τὰ μετέχια τοῦ ἁγίου Ὁρους τότε ἐγένοντο ἀναπαλλοτρίωτα, ἀκαταζήτητα και ἀνα-

1) Ἐκτὸς τῶν εις τὰ προσκυνήματα ποσῶν ἐστάλησαν και ἄλλα 1650 ρούβλια διὰ τοῦ Ἀρχιμ. Κυρίλλου (Ἀρχιμ. Κάλλιτος Β, σ. 74-5).

φαίρετα, όταν ἐξηγόρασαν αὐτὰ παρὰ τῶν Τούρκων οἱ ἀγιο-
ρεῖται μετὰ τὴν πρώτην δήμευσιν. Ἐάν τοῦτο λάβωμεν
ὕπ' ὄψιν, εὐρίσκομεν ἐπιτυχῆ τὸ γραφόμενον ὑπὸ τοῦ Καλ-
λίστου, ὅτι τὸ διάταγμα τοῦτο τοῦ 1634 θεωρεῖται ὡς
ὅλως ἔκτακτος ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν, διαγράφει
δὲ νέαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Προσκυνημάτων. (Καλλ.
Β' 13). Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις καὶ μαρτυρίας τῶν ἱστορικῶν
τῷ 1634 ἔληξεν ὁ πρῶτος μέγας ἀγὼν ὑπὲρ τῶν Προσκυνημά-
των. (βλ. Ἐκκλ. Φαρ. Ε. σ, 165 καὶ ἤρως εἰς αὐτὸν θεωρεῖται ὁ
μεγαλεπήβολος ἀνὴρ Θεοφάνης, ὃν ἐσκιαγράφησεν ὁ Χρυσ.
Παπαδόπουλος ἐν διατριβῇ: «Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς
. . . χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας» (Ν. Σιών 1906 σ. 337 ἐ. αὶ ἐξῆς).

Πράγματι πάντοτε ἐπεκαλοῦντο τὸ γεγονός τοῦτο ὡς ἀ-
σφαλὲς ἐπιχείρημα (ὁσάκις δηλ. εἶχον διάθεσιν οἱ Τούρκοι νὰ
ἀκούωσι καὶ δὲν ἐπιέζοντο ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν δυτικῶν πρεσβευ-
τῶν). Μετὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀρμενίων περιφανῆ νίκην τοῦ 1653
ὁ μέγας βεζύρης Κιουπρουλῆς Ἀχμέτ παραδοὺς εἰς τὸν Πα-
τριάρχην Παΐσιον τὸ χάτισερίφιον εἶπε: «δὸς τῷ βασιλεῖ δι-
καιώσαντί σε πενήντα χιλιάδες γρόσια», ὁ δὲ ἀπεκρίθη: «ἡμεῖς
ἐσμέν πτωχοὶ ἄνθρωποι καὶ δίδομεν εἰς τὸ τζαμί τοῦ Σουλτάν
'Αχμέτη κατ' ἔτος φλωρία βενετικὰ τετρακόσια εἴκοσι» καὶ
ἠρκέσθη εἰς τὰς 15000¹⁾.

Τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα ὀφείλεται εἰς τὸν διακεκριμένον
καὶ ρέκτην Πατριάρχην Θεοφάνην, εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων
τασσόμενον πατριαρχῶν, ὅστις ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν δεκάδας
ἐτῶν πατριαρχεύσας οὐ μόνον τὰ ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων δι-

1) Ταῦτα κατὰ τὸν Μιξ. Συμαῖον (ἀνάλ. Ἱεροσ. σταχ. Γ', σ.
58). Πόσον ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Δυτικούς ἢ ἔκδοσις τοῦ φερμανίου
ὕπὸ τοῦ Μουράτ Δ' ἀποδεικνύει ἡ προσπάθεια αὐτῶν, ὅτι διὰ νὰ
μειώσωσι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, κατέφυγον δηλ. εἰς χαμερπεῖς ἐρεοχειλίας
καὶ ἀηδεῖς συκοφαντίας, ἃς ἀναγράφει ὁ ἀπὸ Σιναίου ἀπαντῶν εἰς
τὸν Εὐγ. Βορέ (Σύγγρ. ἐλάσσ. σ. 264-265). Ὁ Κυρ. Ἀθανασιάδης
λέγει, ὅτι ἐπὶ Δοσιθέου κατηγορήθη ὁ φόρος ἐν Σωτήρι ΙΒ' 1889,
σ. 191.

καιώματα γενναίως υπερήσπισεν, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκονομικὰ σπουδαίως ἐβελτίωσε μεταβὰς εἰς Μόσχαν, πρῶτον μὲν ὡς ἀρχιμνδρίτης ἐπὶ Σωφρονίου, οὗτινος ἦν συγγενῆς καὶ εἶτα ἅμα ἐκλεγείς Πατριάρχης καὶ προσελκύσας τὴν εὐνοίαν τοῦ Τσάρου, ὅστις δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ πολυειδῶς συντρέχων καὶ ἐπικουρῶν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἁγίου Τάφου· ἀλλὰ μέγας εὐεργέτης εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἀρμενίων, ἣτις ἐστοίχησε πλέον τῶν 50000 φλωρίων, ἀνεδείχθη ὁ Ἀλβανὸς ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Βασ. Λοῦπος¹⁾). Εἰς τὴν ἀδήριτον ταύτην ἀνάγκην εὐρισκόμενος ὁ Θεοφάνης πρὶν ἢ ἀπέλθῃ διὰ τὴν Ρωσίαν ἐνέσκηψεν αἰφνιδίως εἰς Ἰάσιον καὶ κατέλαβε τὸ ἀνάκτορον. Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμεν τὸν Μάξιμον: Τοῦτο ὁ εὐσεβέστατος ἐκείνος αὐθέντης μαθὼν ἐθαύμασε καὶ ἀνυπόδητος εἰς ὑπάντησιν τοῦ πατριάρχου ἔδραμεν, ἀσπαζόμενος ἅμα καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτῶν τῆς οὕτως ἀπροσδοκίτου παρουσίας του. Ὁ δὲ ἁγιώτατος πατὴρ θρηνῶν ἀπαρηγορήτως καὶ χύνων δάκρυα ποταμηδὸν σχοινίον ἐκ τοῦ κόλπου ἐξήγαγε καὶ τῷ Βασιλεῖ ἔδωκε λέγων «πνίξον με, τέκνον μου, σύ, παρὰ νὰ μὲ πνίξωσιν οἱ Ὀθωμανοὶ δανεισταί»· τὸ θαυμάσιον τοῦτο στρατήγημα συνεκίνησε βαθύτατα τὴν «Χριστομίμητον» ψυχὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ «ὡς ὁ Σωτὴρ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνεσώσατο», ἐχαρίσατο ἀμέσως τῷ Θεοφάνει 12000 βενέτικα φλωρία, ἀποσιέλας συγχρόνως καὶ δύο τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα μὲ 40000 φλωρία οὐγκρικά, δι' ὧν ἀπεσβέσθη τὸ ἐκεῖ καὶ ἐν Κων/πόλει πολυάρηθμον χρέος τοῦ ἁγίου Τάφου.

1) Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν πρὸς τὸ γένος καὶ τὴν ἐκκλησίαν μεγάλων εὐεργεσιῶν αὐτοῦ βλ. «Γρηγ. Ἀργυροκαστρίτην» σ. 163-166. Ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος ὁ Πατελάριος ἐν ἐπιγράμματι παρομοιάζει αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἥρωας. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐπεισόδιον ἐκτίθησιν ὁ Ἀρχιμ. Κάλλιστος (Β', 76-7) λαβὼν ἐκ τῆς Δωδεκαβίβλου, ἀλλ' ὁ Μάξιμος (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 53) εἶναι δραματικώτερος καὶ λεπτομερέστερος.

